

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Економіка підприємства
Спеціальність 051 Економіка
Ступінь вищої освіти Магістр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Петро МАКАРЕНКО
«07» грудня 2021 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Шляхи підвищення прибутковості галузі тваринництва у підприємстві» (на матеріалах «Назва підприємства» Полтавського району)

виконала здобувач вищої освіти заочної форми навчання

Натрусна Альона Володимирівна

Керівник кваліфікаційної роботи,
к.е.н., доцент

Ольга ДИВНИЧ

Полтава – 2021 року

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ	
ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ	9
1.1. Сучасний стан та тенденції розвитку галузі тваринництва.....	9
1.2. Система показників оцінки ефективності галузі тваринництва	21
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА	
ПІДПРИЄМСТВА.....	36
2.1. Аналіз організаційно-технологічних особливостей галузі тваринництва у підприємстві	36
2.2. Оцінка досягнутого рівня та впливу чинників на прибутковість галузі тваринництва підприємства	47
Висновки до розділу 2.....	59
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ГАЛУЗІ	
ТВАРИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ	60
3.1. Удосконалення технології виробництва продукції тваринництва.....	60
3.2. Організаційно-економічні напрями підвищення прибутковості галузі тваринництва.....	71
Висновки до розділу 3.....	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Галузь тваринництва попри тривалий період занепаду продовжує відігравати важливе значення у розвитку вітчизняного агропромислового комплексу, щорічно забезпечуючи вагому частку виробництва валової продукції сільського господарства. У 2020 р. ця частка становила 22,7 %.

Продукція галузі є сировиною для молокопереробної промисловості та експорту продукції, а м'ясо і м'ясопродукти є основою добробуту населення, а отже, і вплив розвитку тваринництва на функціонування економіки значно більший, ніж можна очікувати.

Теоретико-методологічні аспекти розвитку м'ясопродуктового підкомплексу України знайшли відображення в багатьох наукових працях вітчизняних авторів: В. Г. Андрійчук, О. Д. Гудзинський, О. В. Мазуренко, В. Я. Месель-Веселяк, М. К. Пархомець, П. Р. Пуцентейло, П. Т. Саблука, О. М. Шпичака. При цьому потребує більш детального дослідження пошук шляхів підвищення прибутковості галузі тваринництва у сільськогосподарських підприємствах.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних тем кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету: «Розробити теоретико-методологічні, науково-методичні і практичні засади розвитку виробничо-господарської, фінансово-економічної і соціальної діяльності та процесів ресурсо-енергозбереження і управління (менеджменту) підприємств з виробництва і переробки аграрної продукції в умовах ринку» (номер державної реєстрації 0117U003097).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є оцінка досягнутого рівня ефективності виробництва продукції тваринництва та обґрунтування напрямів підвищення її прибутковості. Для її досягнення в роботі були визначені та реалізовані такі наукові завдання:

– дослідити сучасний стан та тенденції розвитку галузі тваринництва в Україні;

- обґрунтувати критерії та показники оцінки ефективності виробництва продукції тваринництва у підприємстві;
- провести оцінку досягнутого рівня та впливу чинників на прибутковість галузі тваринництва підприємства;
- обґрунтувати шляхи підвищення прибутковості галузі тваринництва у підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес планування та удосконалення виробничої програми галузі тваринництва у ринкових умовах.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні положення і закономірності, пов'язані з оцінкою та забезпеченням ефективності виробництва продукції тваринництва у підприємстві.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань на різних етапах роботи застосовувались також специфічні методи та прийоми дослідження: абстрактно-логічний – при теоретичних узагальненнях, формулюванні висновків, рекомендацій; економіко-статистичний – при вивченні масових явищ, процесів, фактів і виявлення тенденцій їх розвитку; монографічний – при всебічному і глибокому вивченні рівня ефективності діяльності підприємства; балансовий, графічний, економіко-математичні методи, оптимізаційні прийоми та інші.

Інформаційна база. Джерелами інформації виступали: інформаційно-аналітичні збірники Держкомстату України, бухгалтерська документація «Назва підприємства» Полтавського району, дані первинного обліку, власні спостереження, а також довідково-інформаційні джерела.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних і прикладних засад підвищення прибутковості галузі тваринництва у сільськогосподарських підприємствах. Наукову новизну складають наступні положення:

набули подальшого розвитку:

- використання трендових моделей прогнозування ключових показників розвитку галузі тваринництва;

- систематизація часткових та комплексних показників оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва;
- дослідження впливу чинників, що визначають прибутковість галузі тваринництва у сільськогосподарському підприємстві.

Практичне значення одержаних результатів. Обґрунтовані у кваліфікаційній роботі пропозиції щодо впровадження інноваційних технологій, а також організаційно-економічних заходів удосконалення виробничої програми галузі тваринництва забезпечують підвищення ефективності діяльності досліджуваного підприємства.

Апробація результатів досліджень. Основні результати досліджень та їх практичне застосування обговорювалися на науково-практичній конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик (м. Полтава, ПДАА, 19-20 березня 2020 р.); VIII Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (м. Полтава, ПДАУ, 28 жовтня 2021 р.); VI Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю «Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки» (м. Полтава, ПДАУ, 17 листопада 2021 р.); студентській науковій конференції (м. Полтава, ПДАУ, 18 листопада 2021 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 4 наукові тези: «Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають», «Перспективи впровадження інновацій у тваринництві на засадах технологій точного виробництва», «Сучасні тренди розвитку галузі тваринництва в Україні», «Формування собівартості продукції тваринництва в аграрному підприємстві».

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 7 сторінках друкованого тексту. Робота містить 36 таблиці, 10 рисунків, 16 додатків. Список використаних джерел налічує 69 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Сучасний стан та тенденції розвитку галузі тваринництва

Тваринництво – розведення сільськогосподарських тварин. Воно забезпечує населення продуктами харчування (молоко, масло, м'ясо, сало, яйця та ін.), легку і харчову промисловість – сировиною (вовна, шкури, м'ясо, молоко та інші), дає живу тяглову силу (коні, воли, осли, мули, буйволи, верблюди, олені), деякі корми (кісткове борошно та інші), лікарські засоби (гормони, сироватки) та органічні добрива.

Тваринництво поділяється на галузі: скотарство, свинарство, вівчарство, козівництво, конярство, верблюдовництво, птахівництво, рибництво, бджолярство, кролівництво, звірівництво, оленярство, собаківництво, шовківництво, ослівництво.

Розрізняють тваринництво:

1) екстенсивне – зростання продукції завдяки збільшенню стада, пасовищ тощо.

2) інтенсивне – додаткові вкладення засобів і праці для підвищення продуктивності стада.

Системи утримування: пасовищна, стійлова, стійлово-пасовищна і стійлово-табірна. До складу рослинництва входять: рільництво (вирощування зернових, технічних, кормових, овоче-баштанних культур і картоплі), плодівництво, виноградарство, квітництво, луківництво.

Розвиток галузі тваринництва в Україні характеризується суперечливими тенденціями. Це обумовлено як скороченням галузі, так і особливостями технологічних процесів у галузі.

Можна виділити наступні особливості галузі тваринництва у сільськогосподарському підприємстві:

1) істотний часовий лаг між періодом виробництва і отриманням готової продукції (озима пшениця, озимий ріпак, молоко, м'ясо великої рогатої худоби тощо);

2) неможливість прискорення тривалості операційного циклу, оскільки від залежить від природних процесів дорослішання тварин;

3) підпорядкування виробничих процесів природно-біологічним, їхня залежність від погодно-кліматичних умов;

4) нерівномірний, сезонний характер повернення авансованого капіталу та витрат на виробництво;

5) взаємозалежність галузей сільського господарства обумовлена тим, що галузь рослинництва постачає корми для галузі тваринництва, а галузь тваринництва забезпечує органічними добривами.

Одним із основних характеристик розвитку галузі тваринництва є динаміка кількості сільськогосподарських тварин. Побудова трендових моделей з використанням степеневі функції дозволяє скласти прогноз поголів'я, а також визначити щорічні темпи зменшення (рис. 1.1).

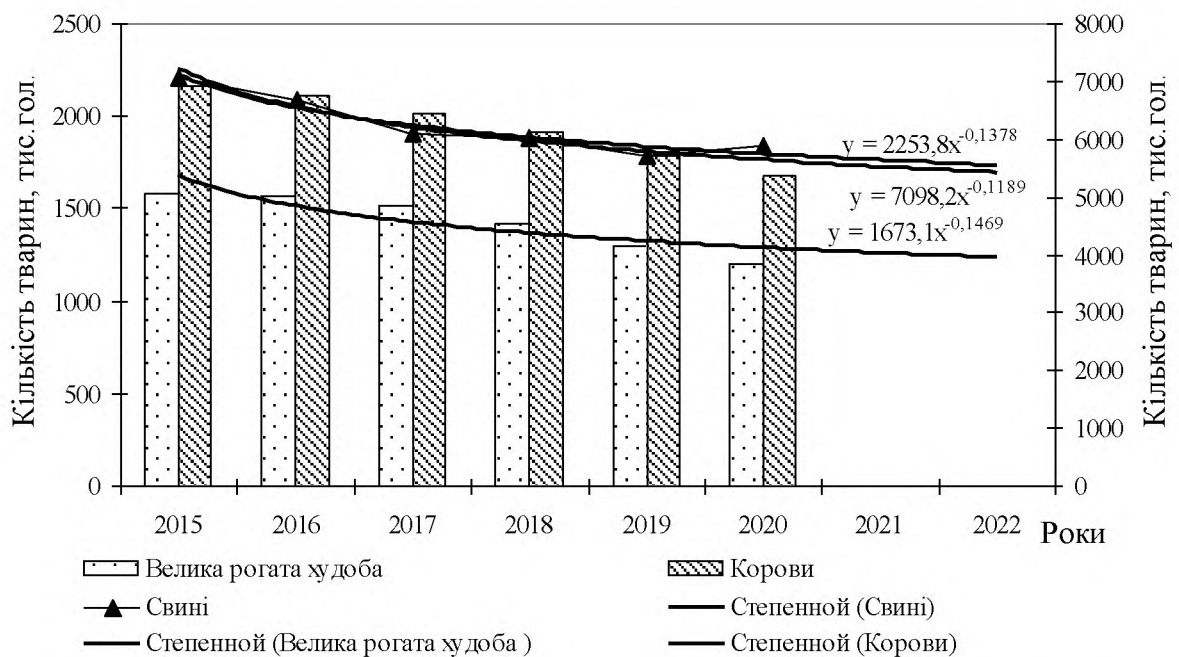

Рис. 1.1 Кількість сільськогосподарських тварин в Україні (на кінець року), 2016 – 2020 рр., тис. гол.

Джерело: побудовано автором за даними [**Ошибка! Источник ссылки не найден.;
Ошибка! Источник ссылки не найден.**]

Від'ємний степінь в степеневій функції – це коефіцієнт еластичності, який вказує на щорічне зменшення кількості тварин в Україні. Прогноз, наведений у табл. 1.1 є достовірним, про що свідчить середня помилка апроксимації, яка не перевищує 5 %.

Таблиця 1.1

**Прогноз кількості тварин в Україні на основі
степеневі трендової моделі**

Показники	Трендова модель	Величина достовірності R^2	Середня помилка апроксимації, %	Прогноз	
				2021 р.	2022 р.
Кількість великої рогатої худоби	$Y = 1673,1X^{-0,147}$	0,7668	4,6	1256,9	1232,4
Кількість корів	$Y = 2253,8X^{-0,138}$	0,8442	3,3	1723,0	1691,6
Кількість свиней	$Y = 7098,2X^{-0,119}$	0,9422	1,5	5630,9	5542,2

Джерело: розраховано автором

Більша кількість поголів'я сконцентрована у великих підприємствах. Зокрема, 14,5 % підприємств у яких кількість великої рогатої худоби більше 1000 гол. наявно 56,4 % кількості тварин. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо кількості корів, де 12,7 % підприємств утримують 50,2 % поголів'я корів. У свинарстві спостерігається вищий рівень концентрації поголів'я. Так, 4,8 % кількості підприємств, що мають поголів'я більше 10000 гол. утримують 61,4 % загальної кількості тварин [**Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 126**].

Розподіл умовного поголів'я за регіонами наведено на рис. 1.2. Відповідно до нього найбільша кількість умовного поголів'я сконцентрована у Вінницькій області (11,0 %), Київській (8,8 %), Дніпропетровській (7,1 %), Черкаській (8,6 %), Львівській (5,3 %), Полтавській (4,3 %) областях (рис. 1.2).

Дослідження розподілу тварин за категоріями господарств показує, що більша частка великої рогатої худоби (64,9 %) сконцентрована у

господарствах населення, відповідно 35,1 % припадає на сільськогосподарські підприємства, у тому числі фермерські господарства – 10,3 %.

Рис. 1.2. Розподіл сільськогосподарських тварин за регіонами, у % до загальної кількості умовних голів

Джерело: побудовано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 127 – 128]

Аналогічна ситуація спостерігається щодо розподілу кількості корів: господарства населення – 74,7 %, підприємства – 25,3 %, у тому числі фермерські господарства – 8,1 %. Досить високим рівнем концентрації розподілу характеризується кількість свиней, частка яких сконцентрована у підприємствах – 61,8 %, тоді як частка у фермерських господарствах лише 8,1 %. Розподіл птиці за категоріями господарств рівнозначний: підприємства – 54,7 %, господарства населення – 45,3 %.

Вцілому вирощування сільськогосподарських тварин у живій масі за 2016 – 2020 рр. збільшилося на 6,2 %, лише за рахунок збільшення м'яса птиці, тоді як вирощування інших видів тварин мало тенденцію до зменшення: велика рогата худоба – на 11,2 %, свині – на 4,1 %, вівці та кози – на 18,9 %, коні – на 6,6 %, кролі – на 10,5 % (додаток А).

Вирощування сільськогосподарських тварин за регіонами свідчить, що найбільше виробництво у живій масі у 2020 р. у Вінницькій області 650,3 тис. т (19,1 %), Черкаській – 466,3 тис. т (13,7 %), Дніпропетровській – 333,3 тис. т (9,8 %), Київській – 270,3 тис. т (7,9 %), Львівській – 193,6 тис. т (5,7 %), Волинській – 153,7 тис. т (4,5 %), Івано-Франківській – 132,9 тис. т (3,9 %), Донецькій – 119,2 тис. т (3,5 %) та Харківській – 118,1 тис. т (3,5 %) областях.

Оскільки вирощування сільськогосподарських тварин у живій масі збільшилося лише за рахунок птиці, відповідно виробництво м'яса у забійній масі збільшилося на 6,6 %, зокрема за рахунок збільшення м'яса птиці – на 20,4 %. У зв'язку з цим структура виробництва м'яса за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 6,5 в.п. до 56,7 %, а виробництво яловичини та телятини зменшилося на 2,2 в.п. до 13,9 %, свинини – на 4,0 в.п. до 28,1 % (додаток Б).

У 2020 р. порівняно з 2016 р. виробництво молока зменшилося на 10,8 %, що обумовлено зменшенням кількості корів, а також свідчить про скорочення галузі молочно-м'ясного скотарства. При цьому, виробництво яєць збільшилося на 7,1 %, що свідчить про інтенсивний розвиток галузі птахівництва.

Відповідно до рейтингу регіонів у загальному виробництві окремих видів продукції тваринництва в Україні перше місце за виробництвом м'яса (у забійній вазі) та молока належить Вінницькій області, а за виробництвом яєць – Київській області (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Рейтинги регіонів у загальному виробництві окремих видів продукції тваринництва, 2020 р.

Місце за питомою вагою у загальному виробництві	М'ясо (у забійній масі)	Молоко	Яйця
1	Вінницька	Вінницька	Київська
2	Черкаська	Полтавська	Хмельницька
3	Дніпропетровська	Хмельницька	Донецька
4	Київська	Житомирська	Вінницька
5	Львівська	Харківська	Черкаська

Джерело: розраховано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 143 – 145]

Як свідчать дані табл. 1.3, тенденції виробництва продукції тваринництва у підприємствах і господарствах населення мали неоднакові напрями. Так, виробництво м'яса (у забійній вазі) у сільськогосподарських підприємствах збільшилося на 14,4 % і становить 773,5 тис. т або 68,8 % усього обсягу, що на 4,7 в.п. більше порівняно з 2016 р. При цьому виробництво молока сконцентровано у господарствах населення – 70,2 %, однак обсяги його виробництва постійно зменшуються, тоді як у підприємствах знаходяться на стабільному рівні.

Таблиця 1.3

**Виробництво продукції тваринництва за категоріями господарств
в Україні, 2016 – 2020 рр.**

Показники	Роки					2020 р. у % до 2016 р. / абсолютне відхилення структури, (+, -)
	2016	2017	2018	2019	2020	
Підприємства						
М'ясо (у забійній масі), тис. т	1489,9	1483,0	1533,6	1697,9	1704,0	114,4
Молоко, тис. т	2705,6	2765,7	2755,5	2728,6	2761,2	102,1
Яйця, млн шт	8067,6	8365,3	8900,3	9357,6	8913,5	110,5
Вовна, т	266	255	236	200	146	54,9
Мед, т	901	847	890	787	655	72,7
Господарства населення						
М'ясо (у забійній масі), тис. т	833,7	835,2	821,3	794,5	773,5	92,8
Молоко, тис. т	7675,9	7514,8	7308,5	6934,6	6502,4	84,7
Яйця, млн шт.	7032,8	7140,5	7231,7	7319,9	7253,7	103,1
Вовна, т	1806	1712	1672	1534	1427	79,0
Мед, т	58393	65384	70389	69150	67373	115,4
Структура виробництва, %						
Підприємства						
М'ясо (у забійній масі)	64,1	64,0	65,1	68,1	68,8	4,7
Молоко	26,1	26,9	27,4	28,2	29,8	3,7
Яйця	53,4	53,9	55,2	56,1	55,1	1,7

Вовна	12,8	13,0	12,4	11,5	9,3	-3,6
Мед	1,5	1,3	1,2	1,1	1,0	-0,6
Господарства населення						
М'ясо (у забійній масі)	35,9	36,0	34,9	31,9	31,2	-4,7
Молоко	73,9	73,1	72,6	71,8	70,2	-3,7
Яйця	46,6	46,1	44,8	43,9	44,9	-1,7
Вовна	87,2	87,0	87,6	88,5	90,7	3,6
Мед	98,5	98,7	98,8	98,9	99,0	0,6

Джерело: розраховано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 143 – 145]

Як у підприємствах, так і господарствах населення відмічається збільшення виробництва яєць, структура виробництва яких поступово змінюється на користь підприємств – 55,1 %, що на 1,7 в.п. перевищує базовий рівень. Частка виробництва продукції тваринництва у фермерських господарствах є незначною і не перевищує 3 %. Виробництво меду та вовни практично повністю сконцентровано у господарствах населення.

На прибутковість галузі безпосередньо впливає рівень продуктивності сільськогосподарських тварин (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Динаміка продуктивності сільськогосподарських тварин у господарствах усіх категорій в Україні, 2016 – 2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. у % до 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Середньодобові прирости, г:						
великої рогатої худоби	450	441	464	493	512	113,8
свиней	414	442	439	463	451	108,9
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	4735	4820	4922	4976	5129	108,3
Середній річний настриг вовни від однієї вівці, кг	2,8	2,8	2,7	2,6	2,7	96,4

Джерело: розраховано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 156]

Динаміка продуктивності сільськогосподарських тварин має позитивну динаміку. Так, середньорічний надій на одну корову за 2016 – 2020 рр. збільшився на 394 кг (8,3 %) і дорівнює 5129 кг. Середньодобові прирости

тварин також збільшилися. Зокрема, середньодобовий приріст великої рогатої худоби збільшився на 62 г (13,8 %) і знаходиться на рівні 512 г, а середньодобовий приріст свиней збільшився на 37 г (8,9 %) до 451 г. При цьому середній річний настриг вовни від однієї вівці зменшився на 3,6 % і становить 2,7 кг.

Протягом досліджуваного періоду на годівлю сільськогосподарських тварин збільшилися витрати концентрованих кормів. Так, у 2020 р. порівняно з 2016 р. витрати концентрованих кормів на 1 ц приросту великої рогатої худоби збільшилися на 26,2 %, на 1 ц приросту свиней – на 10,2 %, на 1 ц молока – на 17,9 % (додаток В).

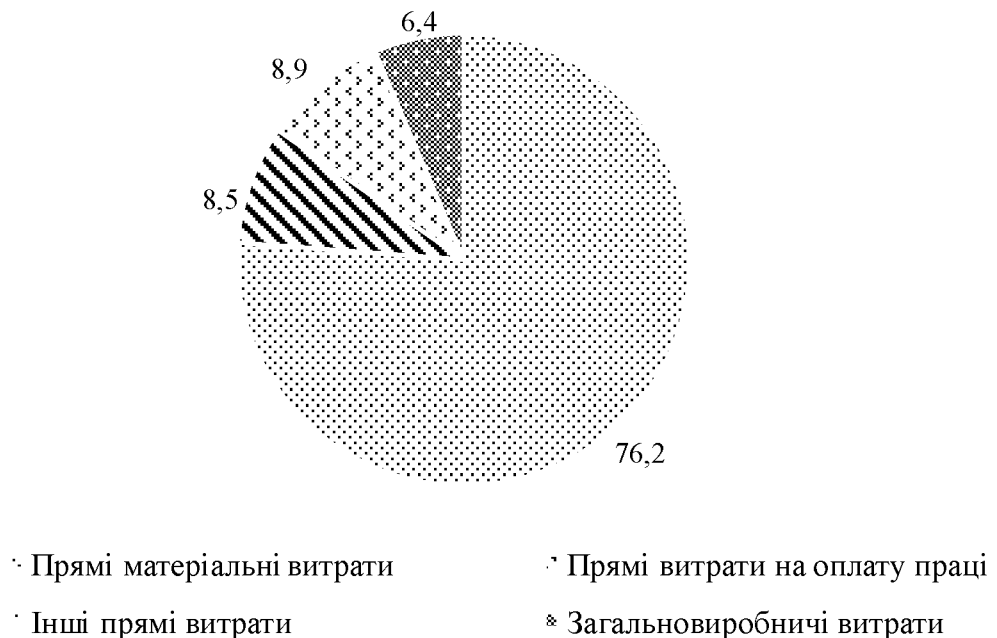

Рис. 1.3. Структура виробничої собівартості продукції галузі тваринництва у підприємствах України, 2020 р.,

Джерело: побудовано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

У структурі виробничої собівартості продукції тваринництва найбільшу питому вагу займають прямі матеріальні витрати – 76,2 %, у тому числі корми – 59,0 %, з них покупні – 24,3 %, інша продукція сільського господарства – 3,9 %, запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту – 2,8 %. Незважаючи на велику трудомісткість галузі, прямі витрати

на оплату праці займають лише 8,5 %. Інші прямі витрати займають 8,9 %, у тому числі амортизація – 5,5 %, відрахування на соціальні заходи – 1,9 %. На частку загальновиробничих витрат припадає 6,4 %, з них послуг сторонніх організацій – 3,1 %.

Серед прямих матеріальних витрат найбільшу частку займають витрати на корми: виробництво м'яса великої рогатої худоби – 57,8 %, м'яса свиней – 65,8 %, м'яса птиці свійської – 70,2 %, виробництво молока – 53,3 %, виробництво яєць – 57,7 %, тобто частка витрат на корми коливається в межах 53-70 % (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Структура виробничої собівартості виробленої продукції тваринництва за видами в підприємствах у 2020 році

Статті витрат	Вирощування на м'ясо			Молоко	Яйця птиці свійської в шкаралупі свіжі
	велика рогата худоби	свиней	птиця свійська		
Витрати – всього	100	100	100	100	100
Прямі матеріальні витрати – всього	70,1	78,0	85,3	66,7	72,8
у т. ч. корми	57,8	65,8	70,2	53,3	57,7
пальне і мастильні матеріали	3,1	1,1	0,6	3,0	0,5
решта матеріальних витрат	9,2	11,1	14,5	10,4	14,6
Прямі витрати на оплату праці	14,2	7,4	4,1	16,0	5,8
Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати – усього	15,7	14,6	10,6	17,3	21,4
у т. ч. відрахування на соціальні заходи	3,1	1,7	0,9	3,5	1,2
амортизація	4,5	5,9	3,4	5,5	11,7
оплата послуг сторонніх організацій	2,6	3,0	3,3	2,6	4,9
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	5,5	4,0	3,0	5,7	3,6

Джерело: розраховано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Найбільші витрати на оплату праці відмічаються при виробництві продукції скотарства: м'ясо великої рогатої худоби – 14,2 % та молока – 16,0 %, тоді як при виробництві інших видів продукції тваринництва менше 7,5 %.

Серед інших прямих витрат та загальновиробничих витрат найбільша частка припадає на амортизацію (3,4 – 5,9 %) і решту інших прямих та загальновиробничих витрат (3,0 – 5,7 %).

Отже, витрати на корми, прямі витрати на оплату праці, амортизація, решта інших прямих та загальновиробничих витрат є визначальними при формуванні виробничої собівартості продукції тваринництва.

Таблиця 1.6

Середні ціни на реалізовану продукцію тваринництва, реалізовану підприємствами та господарствами населення, 2016 – 2020 рр., грн./т

Показники	Роки					2020 р. у % до 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Підприємства						
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	22468	31838,4	33331,2	32679,8	32490,6	144,6
Молоко	5461,8	7234,0	7602,4	8198,2	8839,9	161,8
Яйця, за тис. шт.	1108,7	1145,9	1600,3	1206,1	1258,6	113,5
Вовна, за т	2442	19833,9	23350,5	25027,3	12537,4	513,4
Господарства населення						
Сільськогосподарські тварини (у живій масі)	26542,8	33591,1	37968,6	38429,4	40142,2	151,2
Молоко	4351,4	5550,2	5995,8	6638,2	6874,5	158,0
Яйця, за тис. шт.	1774,0	1999,0	2462,7	2423,1	2377,6	134,0
Вовна, за т	1495,5	19631,9	17570,6	–	–	х

Джерело: розраховано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 186; Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 175]

Середні ціни на реалізовану продукцію тваринництва у підприємствах та господарствах населення відрізняються. Так, ціни реалізації сільськогосподарських тварин та яєць у підприємствах є нижчими порівняно з господарствами населення. Зокрема, за 2016 – 2020 рр. ціна реалізації сільськогосподарських тварин (у живій масі) збільшилася на 44,6 % і

дорівнює 32490,6 грн./т, що на 19,1 % менше за ціну реалізації господарств населення. При цьому ціна реалізація яєць у підприємствах є майже вдвічі нижчою за ціну продукції в господарствах населення.

Зовсім інакша ситуація спостерігається щодо реалізації молока, ціна якого у сільськогосподарських підприємствах за аналізований період збільшилася на 61,8 % до 8839,9 грн./т, що на 28,6 % більше за аналогічний показник по господарствах населення.

Найвищі середні ціни на сільськогосподарські тварини, реалізовані підприємствами у Чернігівській області (46654,1 грн./т), Закарпатській (45835,3 грн./т), Івано-Франківській (36333,4 грн./т), Київській (37411,4 грн./т), Чернігівській (36333,4 грн./т) та Житомирській (36150,6 грн./т) областях.

Найвищі середні ціни на молоко, реалізоване підприємствами у Дніпропетровській області (9320,7 грн./т), Херсонській (9212,5 грн./т), Київській (9171 грн./т), Черкаській (9167,1 грн./т), Миколаївській (9011,7 грн./т), Тернопільській (8933,3 грн./т) та Кіровоградській (8920,7 грн./т) областях.

Найвищі середні ціни на яйця, реалізовані підприємствами у Сумській області (1535,3 грн. за тисячу штук), Херсонській (1468,5 грн.), Одеській (1383,5 грн.), Київській (1367,7 грн.), Кіровоградській (1321,6 грн.) та Львівській (1276 грн.) областях.

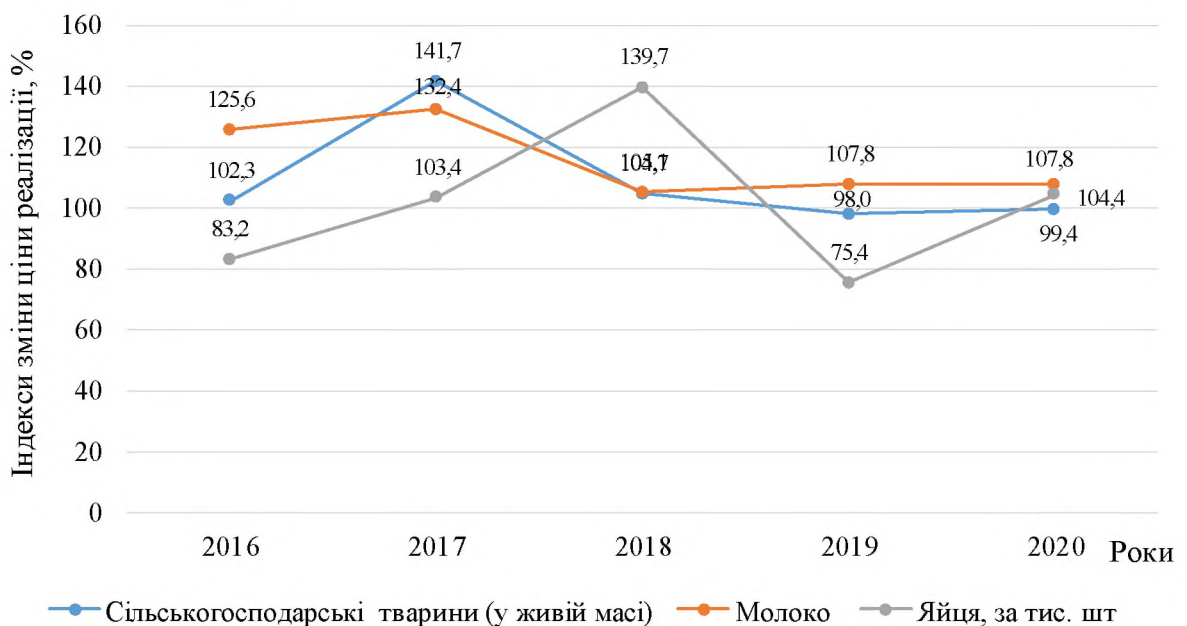

Рис. 1.4. Індекси зміни ціни реалізації на продукцію тваринництва, 2016 – 2020 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 205; Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 193]

При реалізації сільськогосподарських тварини (у живій масі) спостерігається деяка сезонність. Ціни починають зростати з серпня і досягають свого максимуму у грудні (34509,1 грн./т). Щодо реалізації молока, то тут очікується передбачуване підвищення цін в жовтні-листопаді та зимові місяці (8986,2 – 9961,7 грн./т), коли виробництво молока зменшується, а найнижча у червні (8188,9 грн./т). У реалізації яєць, найвищий рівень цін відмічається у грудні (2236,9 грн. за тис. шт), а найнижчий у березні (910,5 грн.).

Найбільш повно характеризує ефективність виробництва показник рівня рентабельності виробництва, що враховує досягнутий рівень продуктивності тварин, співвідношення виробничих витрат та цін реалізації (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України, 2016 – 2020 рр., %

Показники	Роки					Абсолютне відхилення (+, -) 2020 р. від 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Молоко	18,6	26,9	16,1	20,6	20,4	1,8
Велика рогата худоба на м'ясо	-23,2	3,4	-17,7	-27,1	-24,2	-1,0
Свині на м'ясо	-4,1	3,5	6,9	4,7	2,6	6,7
Вівці та кози на м'ясо	-31,5	-39,6	-16,6	-39,7	-39,4	-7,9
Птиця на м'ясо	3,4	7,0	5,7	-3,7	-0,2	-3,6
Яйця птиці свійської	0,5	-9,0	5,4	-23,5	-19,2	-19,7

Джерело: побудовано автором за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 178; Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 168]

Серед продукції галузі тваринництва постійним рівнем збитковості характеризується велика рогата худоба на м'ясо, окрім 2017 р. та виробництво овець та кіз на м'ясо. Зокрема, збитковість виробництва великої рогатої худоби збільшилася на 1,0 в.п. до 24,2 %, а збитковість овець і кіз на м'ясо збільшилася на 7,9 в.п. і дорівнює 39,4 %. Досить високим рівнем збитковості характеризується виробництво великої рогатої худоби на м'ясо у Запорізькій (38,6 %), Харківській (35,2 %), Луганській (32,2 %), Кіровоградській (32,0 %), Полтавській (31,7 %), Сумській (31,5 %), Дніпропетровській (31,3 %) та Хмельницькій (31,2 %) областях.

Протягом 2019 – 2020 рр. виробництво продукції птахівництва було збитковим: птиця на м'ясо – 0,2 %, яйця – 19,2 %. У той же час виробництво яєць є рентабельним у Чернівецькій, Кіровоградській, Львівській, Тернопільській та Херсонській областях.

У той же час ефективність виробництва молока за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 1,8 в.п. і становить 20,4 %. Найвищий рівень рентабельності виробництва молока у Волинській (39,4 %), Рівненській (33,6 %), Миколаївській (31,6 %) та Хмельницькій (30,9 %) областях. Тоді як у Кіровоградській та Луганській областях рівень збитковості склав 1,3 та 4,7 % відповідно.

Виробництво свиней на м'ясо протягом 2017 – 2020 рр. є прибутковим, однак рівень рентабельності не перевищує 6,9 %. При цьому виробництво свиней на м'ясо є збитковим у Луганській (36,4 %), Миколаївській (21,4 %) та Хмельницькій (20,2 %) областях, тоді як у інших областях рівень ефективності перевищує середній по країні: Івано-Франківська (34,2 %), Львівська (25,7 %), Полтавська (10,8 %), Волинська (9,7 %), Харківська (5,7 %) (додаток Д).

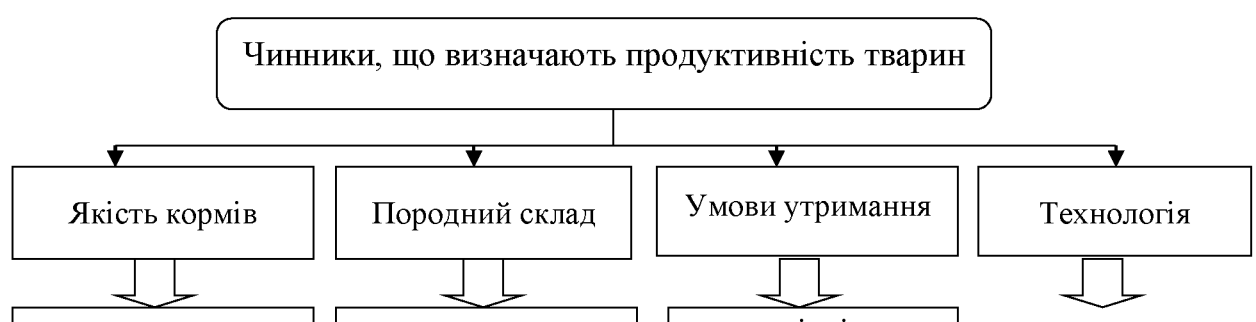
1.2. Система показників оцінки ефективності галузі тваринництва

Обґрунтування виробничої програми з тваринництва охоплює

планування поголів'я худоби і птиці, їхньої продуктивності, план виробництва і використання продукції, а також комплекс зооветеринарних заходів щодо виконання плану виробництва продукції. Важливе значення має науково обґрунтоване планування основних напрямів розвитку в господарстві тваринництва на перспективу: визначення галузей продуктивного тваринництва, їхніх розмірів, видів продукції, порід, систем годівлі й утримання тварин, раціонального поєднання інтенсивного й екстенсивного напрямів розвитку галузі.

Продуктивність худоби і птиці, як і врожайність сільськогосподарських культур, є головним якісним показником розвитку тваринництва і рослинництва. Її визначають за кількістю продукції бажаної якості, одержаної за певний проміжок часу з розрахунку на одну голову худоби і птиці. До основних показників продуктивності, що їх встановлюють у планах сільськогосподарських підприємств, належать: у скотарстві – надій на середньорічну корову за рік (кг), середньодобовий приріст живої маси молодняку на вирощуванні, відгодівлі й нагулі (г); у свинарстві – кількість поросят на матку (голів), середньодобовий приріст свиней на вирощуванні (старших за два місяці) і відгодівлі (г); у вівчарстві – настриг вовни з розрахунку на вівцю, наявну на початок року (кг); у птахівництві – кількість яєць на середньорічну курку-несучку. Важливими показниками є приплід телят на 100 нетелів, наявних на початок року (телят на 100 корів, запліднених телиць до двох років і всіх телиць старших за два роки, у т. ч. від корів), ягнят і козенят – на поголів'я вівце- і козематок і ярок старших за один рік; а також м'ясна продуктивність (відношення продукції вирощування худоби і птиці до поголів'я відповідного виду тварин, наявного на початок року).

Основні чинники, що впливають на продуктивність худоби та птиці наведена на рис. 1.5.

–рівень/тип годівлі тварин; –система виробництва; –способи утримання; –матеріально- технічне забезпечення виробництва
--

Рис. 1.5. Основні чинники, що визначають продуктивність худоби та птиці у тваринництві

Джерело: побудовано автором

На підставі обґрунтування основних перспективних напрямів розвитку тваринництва у підприємстві обирають галузі, визначають їх обсяг і види продукції, яку доцільно виробляти. Враховуючи встановлений обсяг виробництва і визначену продуктивність худоби, планують її поголів'я.

На особливу увагу при цьому заслуговує зоотехнічне й економічне обґрунтування оптимальної структури стада, яка характеризується таким співвідношенням окремих вікових і статевих груп тварин у стаді на певну дату, за якого виробляється найбільша кількість високоякісної продукції за найменших затрат праці та коштів. Критеріями оптимальної структури стада можуть бути максимальна сума товарної (валової) продукції або чистого прибутку.

Оборот стада є джерелом вихідних даних для розрахунків виробництва продукції тваринництва, потреби в кормах, тваринницьких приміщеннях, витрат на формування стада, поточних витрат, а також для визначення потреби в робочій силі. Плануючи оборот стада, враховують вплив природних і організаційно-економічних чинників.

Річний оборот стада в галузі тваринництва, на якій спеціалізується підприємство, складають на основі попередньо розробленого помісячного

обороту стада, що значно підвищує точність та обґрунтованість планових розрахунків.

На особливу увагу як зоотехніків, так і економістів заслуговує план парування і надходження приплоду. Його складають таким чином, щоб забезпечити:

- ефективні терміни виробництва та реалізації продукції;
- раціональне використання дешевих зелених кормів.

На підставі потреби підприємства в продукції тваринництва, а також запланованих продуктивності худоби та птиці, структури й обороту стада визначають плановий обсяг виробництва продукції. Виробництво м'яса планують за трьома показниками: вирощування, реалізація в живій та забійній масі. Так, валова продукція вирощування складається з маси приросту тварин за рік, живої маси приплоду за винятком падежу тварин і визначається за формулою [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 158]:

$$OB_{\text{м'яса}} = (ЖМ_{\text{к}} + ЖМ_{\text{виб}}) - (ЖМ_{\text{пл}} + ЖМ_{\text{прид}}), \quad (1.1)$$

де $OB_{\text{м'яса}}$ – продукція вирощування худоби і птиці в живій масі (приріст), ц;

$ЖМ_{\text{к}}$ – жива маса поголів'я худоби та птиці на кінець планового року, ц;

$ЖМ_{\text{виб}}$ – жива маса худоби та птиці, яку планують до вибуття (продаж відповідно до укладених договорів, забій у підприємстві, продаж племінної та іншої худоби, інше вибуття) за винятком падежу худоби, ц;

$ЖМ_{\text{пл}}$ – жива маса худоби та птиці на початок планового року, ц;

$ЖМ_{\text{прид}}$ – жива маса придбаної худоби та птиці й тієї, що надійшла зі сторони, ц.

Обчислена продукція вирощування худоби і птиці в цілому щодо даного їх виду перевіряється аналогічним розрахунком за кожною статевіковою групою.

Валовий приріст за рік визначають за наступною формулою [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 158]:

$$OB_{\text{м'яса}} = \text{Пог} \cdot \text{ПР}_{\text{д}} \cdot 365, \quad (1.2)$$

де $OB_{\text{м'яса}}$ – валовий приріст худоби за рік, ц;

Пог – середньорічне поголів'я тварин, гол.;

ПР_д – середньодобовий приріст живої маси тварин, ц.

Валовий вихід яєць від курей визначають шляхом множення середньорічного поголів'я курей-несучок на заплановану несучість однієї середньорічної голови.

Продукцію вирощування худоби і птиці, виробництво молока та яєць за кварталами і місяцями року планують виходячи із середнього поголів'я відповідних статевих-вікових груп за певний період (інформація береться з додатково складеного планового помісячного руху худоби і птиці) і запланованої їхньої продуктивності. При цьому доцільно враховувати фактичні дані щодо продуктивності тварин і виробництво продукції за місяцями і кварталами у попередні роки.

Показнику собівартості продукції належить одне з провідних місць в економічному механізмі господарювання, та він визначає суму понесених на виготовлення і реалізацію продукції витрат у грошовій формі. Від рівня собівартості залежить прибуток, рівень цін, рентабельність та інші показники. Водночас собівартість як показник господарської діяльності відображає витрати конкретного підприємства на виробництво і реалізацію певного виду продукції в грошовій формі, що дає підстави судити про ефективність використання виробничого потенціалу відповідного господарюючого суб'єкта.

Структуру і склад витрат у бухгалтерському обліку регламентує П(С)БО 16 «Витрати». Варто відзначити, що П(С)БО 16 передбачає визначення двох видів собівартості [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]:

- 1) собівартості реалізованої продукції (робіт, послуг);
- 2) виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).

Процес формування виробничої собівартості виробленої продукції відбувається наступним чином (рис. 1.6).

<p>Прямі матеріальні витрати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Вартість кормів; - Вартість пального і мастильних матеріалів; - Вартість решти прямих 	<p>Інші прямі витрати та загальновиробничі витрати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Відрахування на соціальні заходи; - Амортизація; - Оплата послуг сторонніх організацій; 	<p>Прямі витрати на оплату праці</p>
---	---	--------------------------------------

Рис. 1.6. Процес формування собівартості продукції тваринництва

Джерело: побудовано автором

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) належать **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Собівартість як показник господарської діяльності відображає обсяг витрат конкретного підприємства на виробництво і реалізацію певного виду продукції в грошовій формі. З метою забезпечення раціонального управління витратами підприємства та формування достовірної інформації в бухгалтерському обліку є доцільним під час розрахунку собівартості сільськогосподарської продукції включати адміністративні витрати, інші операційні витрати, фінансові витрати та витрати на збут, які можна прямо віднести на певний вид продукції.

Отже, виробнича собівартість сільськогосподарської продукції (C_v) визначається за формулою **[Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 395]**:

$$C_v = \frac{ВВ}{ОВ}, \quad (1.3)$$

де ВВ – витрати на виробництво певного виду продукції, грн.;

ОВ – обсяг виробництва продукції, ц.

А повна собівартість ($C_{п}$) за реалізованою продукцією [**Ошибка!**
Источник ссылки не найден., с. 393]:

$$C_{п} = \frac{ПС}{ОР}, \quad (1.4)$$

де ПС – повна собівартість реалізованої продукції, грн.;

ОР – обсяг реалізації продукції, ц.

Для оцінки економічної стійкості і поступального розвитку підприємства необхідно використовувати показники, що відображають результати його діяльності (додаткова сума доходу, зниження витрат). Одним з них виступає ефект у вигляді абсолютного розміру прибутку, який має бути достатнім для розвитку господарської діяльності на засадах самофінансування і забезпечувати постійну динаміку свого зростання. Ефективність визначається співвідношенням ефекту і витрат ресурсів, які забезпечили його отримання, і в загальному вигляді відображується наступним чином:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Результат}}{\text{Витрати}}. \quad (1.5)$$

Інакше кажучи, ефективність – це ефект, який припадає на одиницю ресурсів, що витрачені на отримання досягнутого результату. Її можна також характеризувати як досягнення високих результатів з найменшими витратами, наприклад, виробництво продукції чи послуг з найменшими витратами.

Вимірювання ефективності пов'язано із знаходженням визначеної міри, яка дає змогу робити висновки про ступінь досягнення певного рівня ефективності, тобто із розробкою критерію вибору тієї чи іншої альтернативи використання наявних ресурсів.

У практичній діяльності найчастіше використовується критерій оптимальності, як досягнення екстремального значення встановленої цільової функції. Альтернатива вважається оптимальною, якщо вона забезпечує досягнення найкращих (найбільших) результатів з використанням тих ресурсів, які є у підприємства: критерій – максимум результатів; або досягнення визначеного результату із застосуванням мінімуму ресурсів: критерій – мінімум витрат.

За характеристикою економічні показники є натуральні та вартісні, кількісні та якісні. Натуральні обчислюються у фізичних одиницях виміру (в мірах площі, об'єму, ваги, потужності), вартісні обчислення у грошовому виразі.

У сільськогосподарському виробництві найбільше використовують натуральні показники. За їх допомогою оцінюють продуктивність і економічну ефективність використання аграрно-ресурсного потенціалу (показники продуктивності худоби). За натуральними показниками складають натуральні баланси.

В умовах розвитку ринкової економіки і товарно-грошових відносин широко використовуються вартісні показники. За допомогою вартісних показників оцінюють валову продукцію, товарну продукцію та прибуток від реалізації продукції галузі тваринництва.

Економічні показники діляться на часткові та комплексні. Часткові показники ефективності бувають суперечливими, так як покращення одного з них може викликати погіршення інших, а це приведе до зниження ефективності системи. Комплексні показники ефективності дозволяють врахувати сукупні результати та витрати ресурсів або витрат по галузі (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

**Часткові та комплексні показники оцінки економічної ефективності
виробництва продукції тваринництва**

Часткові показники ефективності виробництва продукції тваринництва	
натуральні	вартісні

<ul style="list-style-type: none"> - продуктивність тварин; - витрати кормів на 1 гол. худоби, ц корм. од.; - вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока, приросту живої маси великої рогатої худоби; - вироблено на 100 га ріллі приросту свиней, ц; - жива маса однієї голови відгодівельного поголів'я при реалізації; 	<ul style="list-style-type: none"> - витрати кормів на 1 ц продукції тваринництва, грн.; - матеріаломісткість продукції; - зарплатомісткість продукції; - виробнича собівартість продукції; - повна собівартість продукції; - окупність виробничих витрат за видами продукції - продуктивність праці працівників в галузі тваринництва;
--	--

Комплексні показники ефективності виробництва продукції тваринництва

<ul style="list-style-type: none"> - вироблено валової продукції тваринництва (у постійних цінах 2016 р.); - вироблено валової продукції тваринництва (у поточних цінах); - вироблено валової продукції тваринництва (у постійних цінах 2016 р.) на: <ul style="list-style-type: none"> 1 умовну голову худоби, 100 га сільськогосподарських угідь, одного середньооблікового працівника, на 1 грн. виробничих витрат, грн.; - дохід від реалізації продукції тваринництва; - одержано валового прибутку від реалізації продукції тваринництва; - одержано валового прибутку на: <ul style="list-style-type: none"> 1 умовну голову худоби, 100 га сільськогосподарських угідь, на одного працівника - цінова конкурентоспроможність реалізації продукції тваринництва; - рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва;

Джерело: узагальнено автором

Якщо сума прибутку показує абсолютний ефект від діяльності, то рентабельність характеризує міру цієї ефективності, тобто відносний ступінь прибутковості підприємства або продукції, що виробляється.

Рентабельність – не просто статистичний, розрахунковий параметр, а складний комплексний соціально-економічний критерій. На відміну від прибутку, він характеризує ефективність фінансової діяльності будь-якого конкретного економічного суб'єкта, щодо всіх інших (індивідуальних підприємств, організацій, регіонів, окремих країн і миру в цілому), незалежно від розмірів і характеру економічної діяльності. Дана якість додає рентабельності, з одного боку, форми економічної категорії, що виражає економічні відносини між економічними суб'єктами з приводу результативності використання чинників капіталу, а з іншого – характер об'єкту й інструменту фінансового менеджменту.

Основним джерелом інформації щодо оцінки рентабельності роботи суб'єктів господарювання є форми 1 та 2 фінансової звітності підприємства. У формі 2 «Звіт про фінансові результати» міститься інформація щодо чистого прибутку підприємства та витрат (за видами діяльності та елементами), які були здійсненні для отримання доходу та відповідного прибутку. Форма 1 «Баланс» містить дані щодо ресурсів підприємства, які використовуються для отримання доходу та прибутку. Співвідношення прибутку з витратами та ресурсами характеризує ефективність їх використання, тобто саме рентабельність.

Завданнями аналізу рентабельності підприємства є:

- 1) оцінка виконання визначених параметрів (плану, прогнозу тощо);
- 2) вивчення динаміки показників;
- 3) визначення факторів зміни їх рівня;
- 4) пошук резервів зростання рентабельності;
- 5) розробка заходів для використання виявлених резервів.

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, доходність різних напрямків діяльності, окупність витрат тощо. Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, адже їх величина показує співвідношення ефекту з наявними або використаними ресурсами.

При розрахунку рентабельності можуть бути використані різні показники прибутку. Це дозволяє виявити не тільки загальну економічну ефективність роботи підприємств галузі, але й оцінити інші сторони його діяльності.

Визначення сутності рентабельності знаходимо у працях багатьох вчених. Узагальнюючи, можна стверджувати, що рентабельність являє собою показник співвідношення прибутку з понесеними витратами. Найбільш поширені визначення поняття рентабельності наведені автором у табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Визначення сутності поняття рентабельності

Автор	Визначення
Кромаровський Д. О.	Рентабельність – це якісний, вартісний показник, що характеризує рівень віддачі витрат або ступінь використання ресурсів, що є в наявності, в процесі виробництва і реалізації продукції.
Горлачук В. В., Яненко І. Г.	Рентабельність – це відносний показник ефективності виробництва. У загальному вигляді він розраховується як відношення прибутку до витрат, тобто є нормою прибутку.
Даций Н. В.	Рентабельність – це співвідношення прибутку з понесеними витратами (один із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, який характеризує інтенсивність їх роботи).
Тітов М. В.	Рентабельність – це стан фірми, коли сума витрат на виробництво і реалізацію цієї продукції покриває витрати на виробництво і реалізацію цієї продукції.
Чумаченко М. Г.	Рентабельність – це прибутковість підприємства або підприємницької діяльності. Розраховується рентабельність як частка від ділення прибутку на витрати або на витрату ресурсів.

Джерело: узагальнено автором

Різноманітність варіантів рішень, що приймаються при визначенні прибутку, поточних витрат, авансованій вартості для розрахунку рентабельності обумовлюють наявність значної кількості її показників.

Роль і значення показника рентабельності полягатимуть у наступному:

- цей показник є одним з основних критеріїв оцінки ефективності роботи підприємства;
- підвищення рентабельності характеризує мету підприємства будь-якої галузі у ринковій економіці;
- рентабельність – результативний, якісний показник діяльності підприємства;
- зростання рентабельності сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства;
- збільшення рентабельності забезпечує перемогу підприємства у конкурентній боротьбі і сприяє виживанню підприємства в ринковій економіці;

- рентабельність має важливе значення для власників (акціонерів і засновників), оскільки при її збільшенні зростає інтерес до даного підприємства, росте ціна акції;

- кредиторів і позичальників грошових коштів рівень рентабельності цікавить з погляду реальності отримання відсотків за зобов'язаннями, зниження ризику неповернення позикових засобів, платоспроможності підприємства;

- динаміка рентабельності підприємства вивчається податковими службами, фондовими біржами, міністерствами;

- для підприємців показник рентабельності характеризує привабливість бізнесу в даній сфері.

У даний час в Україні в умовах кризи спостерігається тенденція до значного зниження рівня рентабельності виробництва, що означає збитковість багатьох господарств. Тому, коли підприємство досягає точки нульового прибутку (точки беззбиткової), йому слід переглянути свою стратегію в напрямку появи можливості отримання прибутку і досягнення рентабельності підприємства.

Важливим фактором, який має вплив на рентабельність роботи підприємства, є рівень реалізаційних цін. Недосконале ціноутворення перешкоджає утворенню прибутку та зростанню рентабельності.

В Україні ціноутворення слабо узгоджується з динамікою виробництва і реалізації продукції, попиту та пропозиції, тому порівнюючи показники рентабельності різних видів продукції не можна говорити, що одна із них є ефективнішою, ніж інша. Отже, потрібно, щоб ціни на продукцію підприємства максимально відображали суспільно необхідний рівень витрат.

При визначенні показників рентабельності застосовують різні види прибутку, що дозволяє зробити висновки про вплив на рентабельність інших доходів і витрат, прибутків і збитків.

У країнах з розвинутою економікою застосовують ще показники рентабельності продаж і капіталу. В Україні показники рентабельності продажу до цього часу не застосовувалися, хоча пропозиція їх використання розглядалась. В свою чергу показники рентабельності капіталу застосовувались більшою мірою.

1. Рівень рентабельності активів за чистим прибутком визначає, яка сума чистого прибутку припадає на одну гривню, інвестовану в активи підприємства [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 280]:

$$P_A = \frac{\text{Пр}_ч}{\text{АБ}} \cdot 100 \%, \quad (1.5)$$

де P_A – рівень рентабельності активів підприємства за чистим прибутком, %;

$\text{Пр}_ч$ – чистий прибуток підприємства, грн.;

АБ – середньорічна вартість активів підприємства, грн.

2. Рівень рентабельності реалізованої продукції показує суму прибутку, що припадає на одну гривню виручки від реалізації продукції [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 187]:

$$P_p = \frac{\text{Пр}_p}{\text{Вр}} \cdot 100 \%, \quad (1.6)$$

де P_p – рівень рентабельності реалізованої продукції, %;

Пр_p – прибуток від реалізації продукції, грн.;

Вр – виручка від реалізації продукції, грн.

3. Рівень рентабельності виробництва продукції показує суму прибутку, що припадає на одну гривню, вкладену у виробництво [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 280]:

$$P_{пр} = \frac{\text{Пр}_i}{\text{ПС}_i} \cdot 100 \%, \quad (1.7)$$

де $P_{пр}$ – рівень рентабельності виробництва i -го виду продукції, %;

Пр_i – прибуток від реалізації i -го виду продукції, грн.;

ПС_i – повна собівартість i -го виду продукції, грн.

4. Якщо виробництво продукції збиткове (нерентабельне), замість рівня рентабельності з негативним знаком (збитковість) може бути використаний інший показник – рівень окупності витрат, що є відношенням валової продукції або виручки від реалізації до повної собівартості [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 120]:

$$OK = \frac{ВП (Вр)}{ПС} \cdot 100 \%, \quad (1.8)$$

де ОК – рівень окупності витрат підприємства, грн.;

ВП – валова продукція підприємства, грн.;

Вр – виручка від реалізації продукції, грн.;

ПС – повна собівартість реалізованої продукції, грн.

Рівень окупності витрат показує грошову виручку з розрахунку на одиницю витрат. Виробництво рентабельне лише у тому випадку, якщо рівень окупності витрат перевищує 100 %.

Із логіки побудови показника рівня рентабельності випливає, що його величина залежить від двох факторів – ціни реалізації центнера продукції і рівня її собівартості. Для визначення зміни рівня рентабельності від зміни ціни ($\Delta P_{Ц}$) можна скористатися формулою [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 44]:

$$\Delta P_{Ц} = \frac{Ц_1 - Ц_0}{C_1} \cdot 100, \quad (1.9)$$

де $Ц_1$ і $Ц_0$ – ціна реалізації 1 ц продукції відповідно у звітному і базовому роках;

C_1 – собівартість 1 ц продукції у звітному році.

Вплив собівартості на рівень рентабельності (ΔP_C) можна визначити, віднявши від рівня рентабельності звітного року показник $\Delta P_{Ц}$ або ж з виразу [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 44]:

$$\Delta P_C = \left(\frac{Ц_1 - C_0}{C_1} \right) \cdot 100 - P_0, \quad (1.10)$$

де P_0 – рівень рентабельності у базовому періоді;

C_0 – собівартість 1 ц продукції у базовому періоді.

При аналізі рівня рентабельності потрібно брати до уваги наступні закономірності зміни цього показника під впливом розглянутих чинників.

1. За умови, що собівартість центнера продукції нижча за ціну її реалізації, то за будь-якої величини собівартості кожний процент зростання ціни зумовлює підвищення рівня рентабельності більш ніж на один відсотковий пункт.

2. За одного і того ж рівня собівартості продукції кожний відсоток росту ціни зумовлює збільшення рівня рентабельності на одну і ту ж величину (відсоткових пунктів).

3. З підвищенням рівня рентабельності, досягнутого завдяки зниженню собівартості продукції, кожний відсоток зростання ціни забезпечує все більший приріст рівня рентабельності (відсоткових пунктів) порівняно з таким приростом за нижчого рівня рентабельності.

4. За однієї і тієї ж ціни кожний відсоток зниження собівартості продукції забезпечує прогресуюче зростання рівня рентабельності (відсоткових пунктів).

Висновки до розділу 1

Рентабельність – поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення. Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, доходність різних напрямків діяльності, окупність витрат тощо. Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, адже їх величина показує співвідношення ефекту з наявними або використаними ресурсами.

Внутрішні чинники, що впливають на рівень рентабельності поділяють на виробничі та позавиробничі. Виробничі чинники, в свою чергу, поділяються на екстенсивні та інтенсивні. Екстенсивні чинники впливають на процес одержання прибутку через кількісні зміни, зміни обсягу засобів і

предметів праці, фінансових ресурсів, часу роботи обладнання, чисельності персоналу, фонду робочого часу тощо. Інтенсивні чинники впливають на процес отримання прибутку через «якісні» зміни. До позавиробничих чинників відносять постачальницько-збутову та природоохоронну діяльність, соціальні умови праці і побуту та ін. До зовнішніх чинників відносять природні умови, державне регулювання цін, тарифів, відсотків, податкових ставок і пільг, штрафних санкцій тощо.

Показники рентабельності можливо об'єднати у декілька груп: а) показники, що характеризують окупність витрат виробництва та інвестиційних проектів; б) показники, що характеризують прибутковість продажів; в) показники, що характеризують прибутковість капіталу та його частин. Всі показники можуть розраховуватись на основі прибутку від реалізації продукції та чистого прибутку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРИБУТКОВОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Аналіз організаційно-технологічних особливостей галузі тваринництва у підприємстві

Приватне підприємство «Імені Калашника» знаходиться в Полтавській області, Полтавський район, с. Калашники, вул. Лобача, буд. 20а.

Підприємство створене в результаті реорганізації шляхом перетворення сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Імені Калашника» є правонаступником всього майна, майнових та немайнових прав та обов'язків сільськогосподарського товариства. Свою господарську діяльність досліджуване підприємство здійснює у двох відділках: с. Калашники Полтавського району та с. Плоске Решетилівського району Полтавської області. У с. Калашники сконцентровано 2701 га орендованих земель, у с. Плоске – 1180 га.

Підприємство займається як виробництвом продукції рослинництва, так і продукції тваринництва. Також підприємство надає послуги автопарку і тракторного парку працівникам підприємствам і громадянам.

Основою сільськогосподарського виробництва є розміри та ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства.

Поліпшення функціонального стану, оптимізація та підвищення ефективності використання основних і оборотних засобів – одне з важливих завдань сільськогосподарських підприємств.

Середньорічна вартість основних засобів у «Назва підприємства» за досліджуваний період зросла майже у 2 рази і дорівнює 115668 тис. грн. (додаток Е) Таке зростання зумовлено збільшенням вартості будинків, споруд та передавальних пристроїв та машин і обладнання. Відповідно фондозабезпеченість зросла у 2,2 рази (28,8 тис. грн./га), а фондоозброєність – у 2,3 рази (530,6 тис. грн./особу). При цьому коефіцієнт зносу основних

засобів збільшився на 16,1 в.п. до 59,7 %, що свідчить про незадовільний функціональний стан.

Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих у сільськогосподарському виробництві зменшилася на 34 особи (13,5 %) і становить 218 осіб, у тому числі в тваринництві – 100 особи (додаток Ж). Продуктивність праці у підприємстві за досліджуваний період зменшилася на 23,8 % і становить 369,3 тис. грн., у тому числі у тваринництві – на 4,3 % до 263,9 тис. грн. Середньомісячна оплата праці одного працівника, зайнятого у сільському господарстві зросла у 2,1 рази до 8824,31 грн.

Тваринництво – складна галузь, головна особливість якої – використання при виробництві продукції живих організмів. Підприємства, в яких раціонально поєднуються галузі рослинництва і тваринництва більш стійкі в економічному відношенні, більш ефективно використовують ресурсний потенціал. Отже, створення високопродуктивного тваринництва є неодмінною умовою розвитку сільського господарства.

У «Назва підприємства» Полтавського району спостерігається зменшення галузі м'ясного скотарства, тоді як молочне лишається без змін, а також розширення свинарства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка поголів'я худоби у «Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Поголів'я великої рогатої худоби	890	1023	996	771	775	-115	-12,9
Поголів'я свиней	1250	1675	1646	1548	1497	247	19,8
Поголів'я корів	515	515	515	515	515	0	0,0
Кількість бджолосімей	120	120	120	120	120	0	0,0

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Зокрема, у 2020 р. порівняно з 2016 р. поголів'я великої рогатої худоби зменшилося на 115 гол. (12,9 %) і становить 775 гол., поголів'я корів лишалось незмінним – 515 гол.

Поголів'я свиней за досліджуваний період збільшилося на 247 гол. (19,8 %) до 1497 гол. Кількість бджолосімей не змінилася – 120.

Наступним показником, що характеризує розвиток галузі тваринництва є продуктивність худоби (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка продуктивності худоби у «Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Середньодобові прирости, г							
великої рогатої худоби	692	628	652	671	658	-34	-4,9
свиней	564	503	468	460	432	-132	-23,4
Середньорічний надій на одну корову, кг	7812	7926	7747	7665	7282	-531	-6,8
Продуктивність однієї бджолосім'ї, кг	10,9	13,0	16,4	17,5	13,7	2,8	25,3

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 1.2, продуктивність тварин у досліджуваному підприємстві мала негативну динаміку. Зокрема, середньодобові прирости великої рогатої худоби за 2016 – 2020 рр. зменшилися на 34 г (4,9 %) і дорівнюють 658 г, прирости свиней – на 132 г (23,4 %) і знаходяться на рівні 432 г. Середньорічний надій на одну корову зменшився за аналізований період на 531 кг (6,8 %) і становить 7282 кг. Тоді як продуктивність однієї бджолосім'ї збільшилася на 2,8 кг (25,3 %) до 13,7 кг.

Зменшення продуктивності тварин зумовило зменшення обсягів виробництва продукції тваринництва у «Назва підприємства» (табл. 2.3).

Виходячи з даних, наведених у табл. 2.3 можна зазначити, що виробництво м'яса великої рогатої худоби у 2020 р. порівняно з 2016 р. зменшилося на 17,2 % і становить 1862 ц, м'яса свиней – на 8,2 % до 2359 ц. Оскільки поголів'я корів не змінилося, за рахунок зменшення продуктивності тварин на 6,8 %, обсяг виробництва молока також зменшився на 6,8 % і дорівнює 37501 ц.

**Динаміка виробництва продукції тваринництва у «Назва підприємства»
Полтавського району, 2016 – 2020 рр.**

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Приріст м'яса великої рогатої худоби	2249	2345	2369	1888	1862	-387	-17,2
Приріст м'яса свиней	2571	3078	2809	2600	2359	-212	-8,2
Молоко	40234	40817	39899	39476	37501	-2733	-6,8
Мед	13,13	15,62	19,66	21,02	16,45	3,32	25,3

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Для бджільництва фактор збільшення продуктивності також був визначальним, що зумовило збільшення виробництва меду на 25,3 % до 16,45 ц.

Зменшення обсягів виробництва продукції галузі обумовило зменшення суми валової продукції тваринництва на 8,9 % і становить 26386,1 тис. грн. або 32,8 % продукції підприємства, що на 3,5 в.п. перевищує рівень 2016 р. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка валової продукції галузі тваринництва у «Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Валова продукція (у постійних цінах 2016 р.), тис. грн.	99078,9	81158,2	86485,6	100481,0	80517,9	-18561,0	-18,7
у т. ч. тваринництва	28957,6	30657,7	29692,8	27909,7	26386,1	-2571,4	-8,9
питома вага продукції тваринництва, %	29,2	37,8	34,3	27,8	32,8	3,5	x
Валова продукція (у поточних цінах), тис. грн.	105667,2	101813,2	113126,3	120360,3	120352,7	14685,5	13,9
у т. ч. тваринництва	31190,5	43594,4	45321,3	44333,6	44457,8	13267,2	42,5
питома вага продукції тваринництва, %	29,5	42,8	40,1	36,8	36,9	7,4	x

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

При цьому, за рахунок зростання поточних цін валова продукція тваринництва у поточних цінах за аналізований період збільшилася на 42,5 % і дорівнює 44457,8 тис. грн. або 36,9 % валової продукції підприємства.

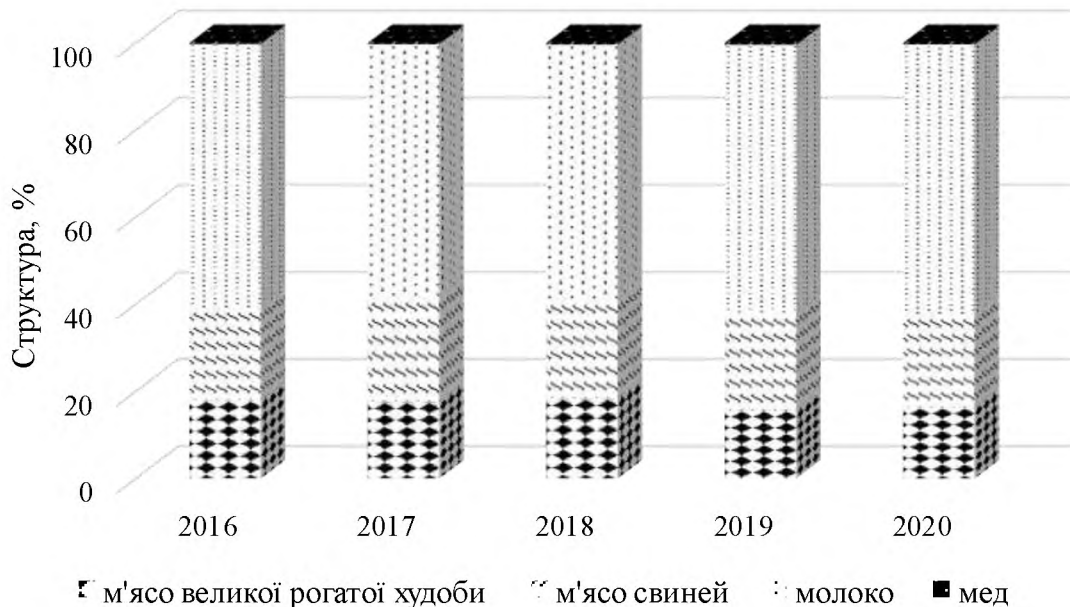

Рис. 2.1. Структура валової продукції галузі тваринництва у «Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр., %

Джерело: побудовано автором

У структурі валової продукції галузі тваринництва «Назва підприємства» протягом досліджуваного періоду найбільшу частку займало виробництво молока – 62,1 %, що на 1,4 в.п. більше за рівень 2016 р., частка м'яса свиней та меду практично не змінилася і дорівнює 21,3 % та 0,4 % відповідно. У той же час питома вага м'яса великої рогатої худоби у структурі валової продукції галузі зменшилася на 1,7 в.п. і знаходиться на рівні 16,2 %.

Витрати сільськогосподарської продукції формується з різних за економічним змістом статей витрат, які характеризують її структуру. Структура виробничих витрат формується під впливом виробничої спеціалізації підприємства, рівня матеріально-технічного забезпечення і організації виробництва.

Виробничі витрати галузі тваринництва за аналізований період у «Назва підприємства» зросли у 2 рази.

**Динаміка розміру та структури витрат в галузі тваринництва
«Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.**

Статті витрат	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		Відношення суми, %	Абсолютне відхилення структури (±,-)
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %		
Прямі матеріальні витрати – усього	18626	61,9	32905,1	62,9	29418,2	50,7	28275,1	56,2	33870,6	57,2	181,8	-4,7
у т. ч. корми	11604	38,6	23645	45,2	20050,3	34,5	22596,1	44,9	28362,4	47,9	244,4	9,3
з них покушні	3710	12,3	4169	8,0	2641,1	4,5	3020	6,0	5814,7	9,8	156,7	-2,5
інша продукція сільського господарства	795	2,6	1791	3,4	294,3	0,5	310,1	0,6	388,5	0,7	48,9	-2,0
пальне і мастильні матеріали	2857	9,5	3996	7,6	3280,6	5,6	1398,7	2,8	1296,1	2,2	45,4	-7,3
електроенергія	1124	3,7	1241	2,4	1442,4	2,5	866	1,7	1342,5	2,3	119,4	-1,5
паливо й енергія	95	0,3	159	0,3	294,5	0,5	317,5	0,6	95,1	0,2	100,1	-0,2
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	2151	7,1	2073,1	4,0	4056,6	7,0	2552,1	5,1	2386	4,0	110,9	-3,1
Прямі витрати на оплату праці	7653	25,4	10111	19,3	12540,4	21,6	12128,7	24,1	12756,2	21,5	166,7	-3,9
Інші прямі витрати – усього	3114	10,4	4455	8,5	7724,9	13,3	4198,2	8,4	5292,7	8,9	170,0	-1,4
у т. ч. відрахування на соціальні заходи	1780	5,9	2174	4,2	3434,3	5,9	2600,4	5,2	2672,6	4,5	150,1	-1,4
амортизація	1334	4,4	1977	3,8	3305,9	5,7	1597,8	3,2	2620,1	4,4	196,4	0,0
Загальновиробничі витрати – усього	693	2,3	4852	9,3	8390,5	14,4	5670,6	11,3	7306,7	12,3	1054,4	10,0
з них: оплата послуг сторонніх організацій	453	1,5	397	0,8	665,6	1,1	459,5	0,9	527,5	0,9	116,4	-0,6
Всього	30086	100	52323,1	100	58074	100	50272,6	100	59226,2	100	196,9	x

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

За 2016 – 2020 рр. сума матеріальних витрат збільшилася на 81,8 %, однак їх частка у структурі виробничих витрат галузі зменшилася на 4,7 в.п. і дорівнює 57,2 %. Серед матеріальних витрат найбільша частка припадає на корми – 47,9 %, що на 9,3 в.п. вище за рівень 2016 р. і запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту – 4,0 %. Досить суттєвим є зменшення витрат на пальне і мастильні матеріали вдвічі, що відповідно зумовило зменшення їх частки у структурі виробничих витрат на 7,3 в.п.

У 2020 р. порівняно з 2016 р. витрати на оплату праці збільшилися на 66,7 %, а їх питома вага у структурі витрат зменшилася з 25,4 % до 21,5 %. При цьому загальновиробничі витрати зросли у 10,5 рази, а їх питома вага збільшилася на 10,0 в.п. до 12,3 %, що також обумовлено зміною системи групування витрат у 2017 р.

Сума інших прямих витрат збільшилася на 70,0 %, а їх частка у структурі витрат галузі тваринництва зменшилася на 1,4 в.п. і знаходиться на рівні 8,9 %, у тому числі відрахування на соціальні заходи – 4,5 %, амортизація – 4,4 %.

Проведений АВС-аналіз виробничих витрат галузі тваринництва у «Назва підприємства» показує, що такі статті витрат, як вартість кормів, прямі витрати на оплату праці та решта матеріальних витрат формують 80,5 % виробничої собівартості та потребують ретельного контролю і оптимізації (додаток 3). До групи В ввійшли пальне і мастильні матеріали та відрахування на соціальні заходи, частка яких складає 16,7 %. При цьому на амортизацію необоротних активів, решту інших прямих та загальновиробничих витрат, оплату послуг і робіт сторонніх організацій припадає лише 7,8 % витрат у загальному підсумку за 2016 – 2020 рр.

Збільшення виробничих витрат галузі рослинництва є фактором збільшення виробничої та повної собівартості продукції (табл. 2.6).

Аналіз даних табл. 2.6 показує, що виробнича та повна собівартість продукції тваринництва змінювалася різними темпами, що обумовлено обліковими нюансами та реалізацією продукції минулих періодів. Для оцінки ефективності галузі доцільно більш детально розглянути динаміку повної собівартості, а для виявлення резервів економії доцільно дослідити вплив окремих статей на виробничу собівартість продукції.

Повна собівартість живої маси приросту великої рогатої худоби за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 25,8 %, приросту свиней – на 72,1 %, молока – на 74,9 %, а меду – у 15 разів.

**Динаміка собівартості продукції тваринництва у «Назва підприємства»
Полтавського району, 2016 – 2020 рр., грн./ц**

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхилення, (+, -)	відносне відхилення, %
Виробнича собівартість							
Приріст великої рогатої худоби	2530,90	5465,25	3832,67	3843,54	4312,19	1781,29	70,4
Приріст свиней	2314,66	3281,68	3926,31	3704,50	3690,84	1376,18	59,5
Молоко	353,88	543,11	552,52	607,36	754,10	400,22	113,1
Мед, кг	29,70	65,94	173,19	149,67	218,91	189,20	637,0
Повна собівартість реалізованої продукції							
Приріст великої рогатої худоби	2970,24	3528,59	3870,68	3157,08	3736,60	766,36	25,8
Приріст свиней	2251,93	3141,99	2969,76	3194,46	3875,82	1623,89	72,1
Молоко	407,37	589,26	556,53	575,68	712,60	305,23	74,9
Мед, кг	26,47	69,47	288,22	304,28	420,87	394,40	1490,3

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Більш детальний аналіз впливу окремих статей на виробничу собівартість продукції тваринництва наведено у додатках И, К, Л і узагальнено інформацію у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Вплив окремих статей витрат на виробничу собівартість продукції тваринництва у «Назва підприємства», 2016, 2020 рр., %

Статті витрат	Молоко	М'ясо великої рогатої худоби	М'ясо свиней
Вартість кормів	66,4	26,2	46,8
Пальне і мастильні матеріали	-4,1	-9,5	-7,3
Решта матеріальних витрат	8,6	5,6	5,5
Прямі витрати на оплату праці	22,6	32,6	11,6
Відрахування на соціальні заходи	4,9	4,9	2,4
Амортизація необоротних активів	11,7	-1,8	-0,6
Оплата послуг і робіт сторонніх організацій	0,9	0,5	-2,3
Решта інших прямих та загальновиробничих витрат	2,0	11,9	3,6
Виробнича собівартість – всього	113,1	70,4	59,5

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 2.7, у 2020 р. порівняно з 2016 р. виробнича собівартість молока у «Назва підприємства» зросла у 2,1 рази. Зокрема, за рахунок зростання вартості кормів у 2,8 рази, собівартість збільшилася на 66,4 %, а за рахунок збільшення прямих витрат на оплату праці на 75,0 %, собівартість збільшилася на 22,6 %. Для собівартості м'яса великої рогатої худоби визначальними статтями витрат виявилися витрати кормів (26,2 %), прямі витрати на оплату праці (32,6 %), решта інших прямих та загальновиробничих витрат (11,9 %). Собівартість м'яса свиней збільшилася на 59,5 %, у тому числі за рахунок зростання вартості кормів (46,8 %) та збільшення прямих витрат на оплату праці (11,6 %).

Отже, основними статтями формування собівартості продукції тваринництва є витрати на корми, прямі витрати на оплату праці.

Дослідження впливу чинників на збільшення виробничої собівартості продукції тваринництва, окрім меду зумовлено як збільшенням виробничих витрат на 1 гол., так і зниженням рівня продуктивності (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Вплив чинників на зміну собівартості продукції тваринництва
у «Назва підприємства», 2016, 2020 рр.**

Продукція	Виробничі витрати на 1 гол., грн.		Продуктивність, ц		Собівартість 1 ц, грн.		Абсолютне відхилення (+; -) собівартості 1 ц, грн.		
	2016 р.	2020 р.	2016 р.	2020 р.	2016 р.	2020	загальна	за рахунок	
								виробничих витрат на 1 гол.	продуктивності
Приріст живої маси:									
великої рогатої худоби	6395,5	10360,4	2,53	2,40	2530,90	4312,19	1781,29	1569,03	212,26
свиней	4760,8	5816,1	2,06	1,58	2314,66	3690,84	1376,18	513,08	863,10
Молоко	27646,6	54911,7	78,12	72,82	353,88	754,10	400,22	349,00	51,22
Мед	325,0	3000,8	10,94	13,71	29,70	218,91	189,20	244,55	-55,35

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Так, у 2020 р. порівняно з 2016 р. виробнича собівартість приросту живої маси великої рогатої худоби збільшилася на 1781,29 грн./ц, у тому

числі за рахунок збільшення виробничих витрат на 62,2 % собівартість збільшилася на 1569,03 грн., а за рахунок зменшення продуктивності на 5,1 % собівартість збільшилася на 212,26 грн. Аналогічна ситуація спостерігається і по молоку, де зростання виробничих витрат на 1 гол у 2 рази викликало збільшення собівартості на 349 грн., а зниження продуктивності на 6,8 % сприяло збільшенню собівартості на 51,22 грн, загальне збільшення виробничої собівартості становить 400,22 грн./ц.

При цьому, на збільшення виробничої собівартості приросту живої маси свиней більший вплив мало зменшення продуктивності на 23,3 %, що зумовило збільшення собівартості на 863,1 грн., тоді як за рахунок збільшення виробничих витрат на 1 гол. на 22,2 % спричинило збільшення собівартості на 513,08 грн.

Ціна реалізації продукції тваринництва визначається кон'юнктурою ринку, а також якісними показниками самої продукції (додаток М). Динаміка середніх цін реалізації продукції є позитивною і становить в середньому по приросту живої маси тварин – 51 %, молоко – 58,0 %, меду – на 31,1 %. Однак, незважаючи на збільшення середніх цін реалізації продукції, приріст великої рогатої худоби, свиней та мед протягом досліджуваного періоду є неконкурентоспроможними. При цьому цінова конкурентоспроможність молока зменшилася на 8,4 в.п. і знаходиться на рівні 13,6 %.

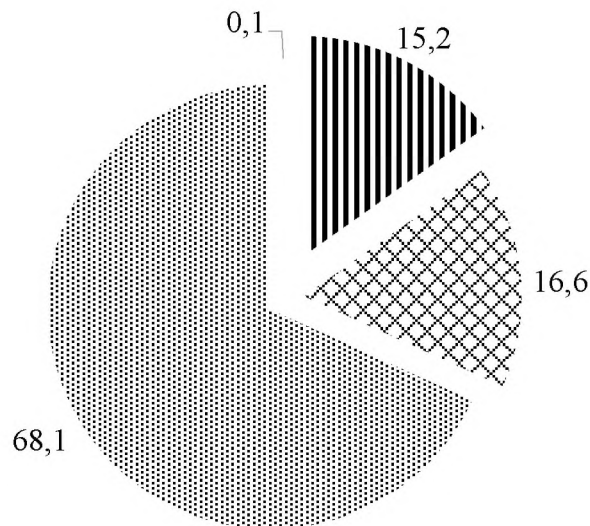
Таблиця 2.9

**Склад і структура товарної продукції галузі тваринництва
«Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.**

Продукція тваринництва	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		2020 р. у % до 2016 р.
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	
Приріст великої рогатої худоби	4598	15,3	7430,4	17,7	7095,5	16,0	8615,4	18,5	6891,3	15,2	149,9
Приріст свиней	5773	19,2	8328,6	19,8	9654,1	21,8	7566,9	16,2	7524,8	16,6	130,3
Молоко	19629	65,4	26193,8	62,3	27526,3	62,1	30454,5	65,2	30909,7	68,1	157,5
Мед	22	0,1	29,4	0,1	54,8	0,1	49,6	0,1	62,7	0,1	285,0
Всього	30022	100	42022,2	100	44330,7	100	46686,4	100	45388,5	100	151,2

Джерело: розраховано автором за даними річних звітів підприємства

Товарна продукція галузі рослинництва у «Назва підприємства» за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 51,2 %, у тому числі приросту живої маси великої рогатої худоби – на 49,9 %, приросту свиней – на 30,3 %, молока – на 57,5 %, меду – у 2,9 рази (табл. 2.9).

■ Приріст великої рогатої худоби \~ Приріст свиней ▨ Молоко ■ Мед

Рис. 2.2. Структура товарної продукції галузі тваринництва у «Назва підприємства», 2020 р., %

Джерело: побудовано автором

У структурі товарної продукції галузі тваринництва відбулися структурні зрушення на користь збільшення питомої ваги реалізації молока на 2,7 в.п. і знаходиться на рівні 68,1 % у 2020 р., тоді як частка свинарства зменшилася на 2,6 в.п. до 16,6 %, а приросту великої рогатої худоби практично не змінився – 15,2 % (рис. 2.2).

Виходячи з даних табл. 2.10, можна відмітити, що за аналізований період у «Назва підприємства» за рахунок зміни структури товарної продукції галузі тваринництва на користь збільшення питомої ваги прибуткового молока та зменшення збиткового виробництва приросту свиней, середній рівень рентабельності збільшився на 0,6 %. Оскільки реалізація м'яса великої рогатої худоби було збитковим, то збільшення частки даної продукції зменшило рентабельність на 0,2 в.п.

Розрахунок впливу структури товарної продукції тваринництва на рівень рентабельності у «Назва підприємства», 2016, 2020 рр.

Продукція	Обсяг реалізації за звітної собівартості, тис. грн.		Структура товарної продукції, %			Рівень рентабельності у 2016 р., %	Зміна середнього рівня рентабельності, %
	2016 р.	2020 р.	2016 р.	2020 р.	абсолютне відхилення, (+; -)		
Приріст великої рогатої худоби	6588,0	6516,7	23,5	24,1	0,6	-30,2	-0,2
Приріст свиней	6114,0	5271,8	21,8	19,5	-2,3	-5,6	0,1
Молоко	15315,0	15263,3	54,7	56,4	1,8	28,2	0,5
Мед	0,1	0,3	0,0	0,0	0,0	57,1	0,0
Тваринництво – всього	28017,1	27052,1	100	100	x	x	0,4

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Загальне збільшення середнього рівня рентабельності за досліджуваний період у результаті зміни структури товарної продукції становить 0,4 в.п., що свідчить про деяке поліпшення в плануванні галузевої структури.

2.2. Оцінка досягнутого рівня та впливу чинників на прибутковість галузі тваринництва підприємства

Оцінка досягнутого рівня ефективності виробництва окремих видів продукції тваринництва здійснюється за комплексом показників, які включають: продуктивність худоби, витрати на 1 гол. худоби, на 1 ц продукції, виробництво продукції у постійних та поточних цінах, цінова конкурентоспроможність продукції, валовий прибуток від реалізації продукції та рівень рентабельності виробництва. Однак при цьому потрібно враховувати що ефективність виробництва окремих видів продукції в неоднаковій мірі впливає на кінцевий результат діяльності галузі тваринництва, що обумовлено структурою виробництва і реалізації.

**Економічна ефективність виробництва молока
у «Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.**

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхилення, (+,-)	відносне відхилення, %
Середньорічний надій на корову, кг	7812	7926	7747	7665	7282	-531	-6,8
Витрати на 1 гол., тис. грн.:							
прямі витрати на оплату праці	8,35	10,27	15,35	13,81	13,62	5,27	63,1
вартість кормів	10,28	20,54	14,01	21,65	26,70	16,42	159,6
Виробнича собівартість виробленої продукції, тис. грн.	14238	22168	22045,1	23976,3	28279,5	14041,5	98,6
Витрати на 1 ц молока:							
кормів, ц корм. од.	0,95	0,94	0,86	0,89	0,82	-0,13	-13,7
у т. ч. концентрованих	0,41	0,39	0,48	0,48	0,46	0,05	12,2
прямі витрати на оплату праці, грн.	106,85	129,58	198,13	180,18	186,99	80,14	75,0
вартість кормів, грн.	131,63	259,13	180,82	282,38	366,65	235,02	178,5
Одержано валової продукції молока (у поточних цінах), грн.:							
на 1 грн. прямих витрат на оплату праці	4,89	5,27	3,62	4,26	4,41	-0,47	-9,7
на 1 грн. вартості кормів	3,97	2,64	3,97	2,72	2,25	-1,72	-43,3
на 1 грн. витрат виробництва	1,48	1,26	1,30	1,26	1,09	-0,38	-25,9
Собівартість 1 ц молока, грн.:							
виробнича	353,88	543,11	552,52	607,36	754,10	400,22	113,1
повна	407,37	589,26	556,53	575,68	712,60	305,23	74,9
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	522,12	683,02	717,17	767,89	824,96	302,85	58,0
Цінова конкурентоспроможність реалізації молока, %	22,0	13,7	22,4	25,0	13,6	-8,4	-38,0
Прибуток (збиток) – всього, тис. грн.	4314	3595,8	6165,4	7622,9	4209,9	-104,1	-2,4
у т. ч. на 1 гол., тис. грн.	8,38	6,98	11,97	14,80	8,17	-0,20	-2,4
на 1 ц молока, грн.	114,75	93,76	160,63	192,21	112,36	-2,39	-2,1
Рівень рентабельності виробництва, %	28,2	15,9	28,9	33,4	15,8	-12,4	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Аналіз даних табл. 2.11 показує, що за досліджуваній період, витрати кормів на 1 гол. корів зросли у 2,6 рази, прямих витрат на оплату праці – на 63,1 %. У зв'язку зі зниженням продуктивності корів на 6,8 %, витрати кормів на 1 ц молока зросли у 2,8 рази, витрат на оплату праці – на 75,0 %. Збільшення статей виробничих витрат зумовило збільшення виробничої собівартості молока у 2,1 рази (754,1 грн./ц), тоді як повна собівартість молока за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 74,9 % до 712,6 грн./ц. Нижчий рівень повної собівартості молока порівняно з виробничою обумовлено тим, що у 2019 та 2020 рр. 4,8-5,6 % реалізованого молока витрачалося на годівлю сільськогосподарських тварин, тобто передавалося іншим підрозділам за внутрішньогосподарськими цінами, які є значно нижчими за виробничу собівартість продукції, однак обліковується у реалізованій продукції.

Ціна реалізації молока у 2020 р. порівняно з 2016 р. збільшилася на 58,0 % і становить 824,96 грн./ц, однак у зв'язку зі зростанням повної собівартості вищими темпами порівняно з ціною реалізації, цінова конкурентоспроможність знизилася на 8,4 в.п. і знаходиться на рівні 13,6 %.

Валовий прибуток від реалізації молока за аналізований період зменшився на 2,4 % і становить 4209,9 тис. грн., у тому числі на 1 гол. корів – 8,17 тис. грн., на 1 ц молока – 112,36 грн./ц. При цьому рівень рентабельності виробництва молока зменшився на 12,4 в.п. і знаходиться на рівні 15,8 %, що свідчить про зниження рівня прибутковості виробництва даної продукції у підприємстві.

У той же час виробництво приросту живої маси великої рогатої худоби є постійно збитковим, що негативно впливає на кінцевий результат галузі тваринництва «Назва підприємства» (табл. 2.12).

Як свідчать дані табл. 2.12, одержаний приріст живої маси великої рогатої худоби за аналізований період зменшився на 17,2 % і дорівнює 1862 ц, що обумовлено зменшенням поголів'я тварин, а також зменшенням середньодобових приростів на 4,9 % до 658 г. Жива маса однієї голови відгодівельного поголів'я при реалізації практично не змінилася – 444 кг.

**Економічна ефективність виробництва приросту живої маси
великої рогатої худоби у «Назва підприємства», 2016 – 2020 рр.**

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхи- лення, (+,-)	відносне відхи- лення, %
Одержано приросту живої маси великої рогатої худоби, ц	2249	2345	2369	1888	1862	-387	-17,2
у т. ч. на одну середньорічну голову молодняка	2,53	2,29	2,38	2,45	2,40	-0,12	-4,9
Середньодобовий приріст однієї голови, г	692	628	652	671	658	-34,08	-4,9
Жива маса однієї голови відгодівельного поголів'я при реалізації, кг	452	446	437	478	444	-8	-1,8
Витрати на одну голову відгодівельного поголів'я, тис. грн.:							
прямі витрати на оплату праці	2,17	3,00	2,49	3,65	4,05	1,87	86,3
вартість кормів	1,67	6,86	3,15	2,17	3,18	1,51	90,2
витрат виробництва	6,40	12,53	9,12	9,41	10,36	3,96	62,0
Витрати на 1 ц приросту живої маси:							
кормів, ц корм. од.	14,8	14,34	12,06	13,95	12,63	-2,17	-14,7
у т. ч. концентрованих	4,85	4,79	5,79	6,65	6,12	1,27	26,2
Окупність виробничих витрат валовою продукцією, грн.	0,82	0,50	0,79	0,75	0,73	-0,09	-11,1
Собівартість 1 ц приросту живої маси, грн.:							
виробнича	2530,90	5465,25	3832,67	3843,54	4312,19	1781,29	70,4
повна	2970,24	3528,59	3870,68	3157,08	3736,60	766,36	25,8
Ціна реалізації 1 ц приросту живої маси, грн.	2073,04	2740,83	3015,51	2884,30	3140,98	1067,94	51,5
Прибуток (збиток) – всього, ти. грн.	-1990	-2135,6	-2012,2	-814,8	-1306,8	683,2	-34,3
у т. ч. на одну голову	-2,24	-2,09	-2,02	-1,06	-1,69	0,55	-24,6
на 1 ц, грн.	-897,20	-787,75	-855,16	-272,78	-595,62	301,58	-33,6
Рівень рентабельності (збитковості), %	-30,2	-22,3	-22,1	-8,6	-15,9	14,3	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Вцілому витрати на 1 гол. відгодівельного поголів'я великої рогатої худоби збільшилися на 62,0 % і становлять 10,36 тис. грн., у тому числі витрати на корми – на 90,2 %, прямі витрати на оплату праці – на 86,3 %

Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси зменшилися на 14,7 % до 12,63 корм.од., тоді як витрати концентрованих кормів збільшилися на 26,2 % і дорівнює 6,12 корм.од. або 48,5 % кормового раціону. Виробнича собівартість 1 ц приросту живої маси великої рогатої худоби за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 70,4 % (4312,19 грн./ц), а повна собівартість – на 25,8 % і становить 3736,60 грн./ц. Різниця між виробничої та повною собівартістю обумовлена тривалим терміном відгодівлі і неспівпадання періоду обліку витрат і реалізації продукції.

У зв'язку з тим, що собівартість зростала вищими темпами порівняно з ціною реалізації «Назва підприємства» отримує збитки від реалізації живої маси великої рогатої худоби, який за аналізований період зменшився на 34,3 % і дорівнює 1306,8 тис. грн., у тому числі на 1 гол. – 1,69 тис. грн., на 1 ц приросту – 595,62 грн. Відповідно рівень збитковості у 2020 р. порівняно з 2016 р. зменшився на 14,3 в.п. і знаходиться на рівні 15,9 %.

Іншою складовою галузі тваринництва є свинарство, результати якого не мають однозначної тенденції. Приріст живої маси свиней за 2016 – 2020 рр. зменшився на 8,2 % і становить 2359 ц, а середньодобовий приріст зменшився на 132 г (23,4 %) до 432 г. Жива маса однієї голови відгодівельного поголів'я при реалізації становить 110 – 120 кг.

Виробничі витрати на 1 гол. за аналізований період збільшилися на 22,2 %, у тому числі витрати на оплату праці – на 21,4 %, вартість кормів – на 60,6 %. При цьому витрати на 1 ц приросту живої маси збільшилися на 8,2 % і становить 4,77 ц корм.од., у тому числі 99,4 % концентровані. Відповідно виробнича собівартість 1 ц приросту живої маси за 2016 – 2020 рр. збільшилася на 22,2 % і дорівнює 5816,10 грн./ц, тоді як повна збільшилася на 72,1 % до 3875,82 грн./ц. Окупність виробничих витрат валовою продукцією зменшилася на 5,2 % і знаходиться на рівні 0,87 грн.

**Економічна ефективність виробництва приросту живої маси
свиней у «Назва підприємства», 2016 – 2020 рр.**

Показники	Роки					2020 р. до 2016 р.	
	2016	2017	2018	2019	2020	абсолютне відхи- лення, (+,-)	відносне відхи- лення, %
Одержано приросту живої маси свиней, ц	2571	3078	2809	2600	2359	-212	-8,2
у т. ч. на одну середньорічну голову	2,06	1,84	1,71	1,68	1,58	-0,48	-23,4
Середньодобовий приріст однієї голови, г	564	503	468	460	432	-132	-23,4
Жива маса однієї голови відгодівельного поголів'я при реалізації, кг	112	120	110	113	114	2	1,8
Витрати на одну голову відгодівельного поголів'я, тис. грн.:							
прямі витрати на оплату праці	0,94	0,94	1,19	1,28	1,15	0,20	21,4
вартість кормів	2,03	3,51	3,20	3,19	3,26	1,23	60,6
витрат виробництва	4,76	6,03	6,70	6,22	5,82	1,06	22,2
Витрати на 1 ц приросту живої маси:							
кормів, ц корм. од.	4,41	4,31	4,84	4,84	4,77	0,36	8,2
у т. ч. концентрованих	4,2	4,22	4,79	4,8	4,74	0,54	12,9
Окупність виробничих витрат валовою продукцією, грн.	0,92	0,91	0,86	0,88	0,87	-0,05	-5,2
Собівартість 1 ц приросту живої маси, грн.:							
виробнича	4760,80	6030,45	6700,49	6222,03	5816,10	1055,30	22,2
повна	2251,93	3141,99	2969,76	3194,46	3875,82	1623,89	72,1
Ціна реалізації 1 ц приросту живої маси, грн.	2126,34	2986,23	3363,80	3248,99	3214,35	1088,02	51,2
Прибуток (збиток) – всього, ти. грн.	-341	-434,4	1130,9	127	-1548,5	-1207,50	354,1
у т. ч. на одну голову, грн.	-272,80	-259,34	687,06	82,04	-1034,4	-761,60	279,2
на 1 ц, грн.	-125,60	-155,75	394,04	54,53	-661,47	-535,87	426,7
Рівень рентабельності (збитковості), %	-5,6	-5,0	13,3	1,7	-17,1	-11,5	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

У 2020 р. порівняно з 2016 р. ціна реалізації приросту живої маси збільшилася на 51,2 %, однак є нижчою за середньоринкову – 3214,35 грн./ц.

Реалізація живої маси свиней є збитковою у 2016, 2017 та 2020 рр., тоді як у 2018-2019 рр. був одержаний прибуток. Збиток від реалізації продукції за досліджуваний період зріс у 4,5 рази і дорівнює 1548,5 тис. грн., у тому числі на 1 гол. – у 3,8 рази до 1034,4 грн., на 1 ц – 661,47 грн. Відповідно рівень збитковості реалізації живої маси свиней у 2020 р. порівняно з 2016 р. збільшився на 11,5 в.п. і дорівнює 17,1 %.

Узагальнимо показники ефективності виробництва продукції галузі тваринництва у «Назва підприємства» за даними табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Ефективність виробництва продукції галузі тваринництва в «Назва підприємства» Полтавського району, 2016 – 2020 рр.

Показники	Роки					2020 р. у % до 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, ц: молока	885,4	983,1	970,8	968,5	934,3	105,5
приросту живої маси великої рогатої худоби	49,5	56,5	57,6	46,3	46,4	93,7
Вироблено на 100 га ріллі приросту свиней, ц	59,1	77,8	71,8	67,0	61,8	104,5
Вироблено валової продукції тваринництва (у постійних цінах 2016 р.) на:	28957,6	30657,7	29692,8	27909,7	26386,1	91,1
у т. ч. на 1 умовну голову худоби	19,00	17,49	17,21	18,09	17,27	90,9
100 га сільськогосподарських угідь	637,3	738,4	722,5	684,7	657,4	103,2
одного середньооблікового працівника	275,8	294,8	288,3	279,1	263,9	95,7
на 1 грн. виробничих витрат (за валовою продукцією у поточних цінах), грн.	1,20	0,96	0,90	0,96	0,92	76,7
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	30022	42022,2	44330,7	46686,4	45388,5	151,2
Одержано валового прибутку, тис. грн.	1991	1062,2	5011,7	4056,8	933,3	46,9
у т. ч. на 1 умовну голову худоби, грн	1306,60	605,88	2904,49	2630,17	610,69	46,7
100 га сільськогосподарських угідь	43,82	25,58	121,94	99,53	23,25	53,1
на одного працівника	18,96	10,21	48,66	40,57	9,33	49,2
Рівень рентабельності виробництва, %	7,1	2,6	12,7	9,5	2,1	x

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Як свідчать дані табл. 2.16, незважаючи на збитковість виробництва продукції м'ясного скотарства та свинарства, прибуток від реалізації молока компенсував ці збитки і дозволив отримати прибуток від реалізації продукції галузі, що зменшився на 53,1 % до 933,3 тис. грн., у тому числі на 1 умовну голову худоби – 610,69 грн., на одного працівника галузі – 9,33 тис. грн.

Виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь за 2016 – 2020 рр. збільшилося на 5,5 %, тоді як приросту живої маси великої рогатої худоби зменшився на 6,3 %, виробництво приросту свиней на 100 га ріллі збільшилося на 4,5 %. Вцілому виробництво валової продукції тваринництва зменшилося на 8,9 % і становить 26386,1 тис. грн., у тому числі на 1 умовну голову – на 9,1 %, на одного середньооблікового працівника – на 4,3 %, тоді як на 100 га угідь валова продукція збільшилася на 3,2 %. Окупність виробничих витрат валовою продукцією у поточних цінах за досліджуваний період зменшилася на 0,28 грн. (23,3 %) і знаходиться на рівні 0,92 грн., тобто не покриває повністю витрат.

За рахунок збільшення середньореалізаційних цін, виручка від реалізації продукції тваринництва збільшилася на 51,2 %. Однак у зв'язку зі зростанням витрат більшими темпами порівняно з ціною реалізації, рівень рентабельності виробництва продукції галузі тваринництва зменшився з 7,1 % у 2016 р. до 2,1 % у 2020 р.

Оскільки основним абсолютним показником, що визначає ефективність поєднання і використання ресурсів у процесі виробництва і реалізації, є прибуток, то необхідно перейти до його факторного аналізу з метою виявлення резервів подальшого збільшення прибутку.

Вихідні дані для розрахунку впливу чинників на прибуток від реалізації продукції тваринництва подано в додатку Н. Відносний вплив чинників на загальний приріст прибутку і одержані результати занесемо у табл. 2.15.

Валовий прибуток від реалізації продукції галузі тваринництва за 2016 – 2020 рр. зменшився на 1057,7 тис. грн. або 53,1 %.

**Приріст прибутку від реалізації продукції тваринництва за чинниками
у «Назва підприємства» Полтавського району, 2016, 2020 рр.**

Чинники зміни прибутку	Відносна зміна чинників, %	Приріст (зменшення) прибутку, тис. грн.
Обсяг реалізованої продукції	3,2	63,3
Ціни реалізації продукції	55,8	16252,0
Собівартість реалізованої продукції	64,1	-17373,0
Всього	x	-1057,7

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Зменшення валового прибутку галузі тваринництва обумовлено збільшенням собівартості реалізованої продукції на 64,1 %. При цьому за рахунок збільшення обсягу реалізації продукції на 3,2 %, прибуток зріс на 63,3 тис. грн., а за рахунок збільшення ціни реалізованої продукції на 55,8 %, прибуток збільшився на 16252 тис. грн., однак переважаючим лишається негативний фактор зростання собівартості.

Таким чином, на зменшення прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції в цілому позитивно вплинуло збільшення обсягів реалізації на 3,25 %, цін реалізації – на 55,8 %, а негативно – зростання собівартості продукції на 64,1 %.

Центральним показником прибутковості виступає рівень рентабельності виробництва продукції (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

**Динаміка показників рентабельності сільськогосподарської
продукції у «Назва підприємства», 2016 – 2020 рр., %**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. (+,-) від	
	2016	2017	2018	2019	2020	2016 р.	2018 р.
Тваринництво – всього	7,1	2,6	12,7	9,5	2,1	-5,0	-10,6
М'ясо великої рогатої худоби	-30,2	-22,3	-22,1	-8,6	-15,9	14,3	6,2
М'ясо свиней	-5,6	-5,0	13,3	1,7	-17,1	-11,5	-30,3
Молоко	28,2	15,9	28,9	33,4	15,8	-12,4	-13,1
Мед	57,1	-10,9	-79,8	-80,1	-87,0	-144,2	-7,2

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

За досліджуваний період прибутковість галузі тваринництва у «Назва підприємства» зменшилася на 5,0 в.п. і становить 2,1 %, у тому числі збитковість виробництва м'яса свиней збільшилася на 11,5 в.п. до 17,1 %, а збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби зменшилася на 14,3 в.п. до 15,9 %. Стабільно прибутковим є виробництво молока, однак рівень прибутковості у 2020 р. порівняно з 2016 р. зменшився на 12,4 в.п. і знаходиться на рівні 15,8 %. Виробництво меду протягом 2017 – 2020 рр. є збитковим, у звітному році рівень збитковості складає 87,0 %.

Для більш детального аналізу прибутковості виробництва продукції тваринництва проведемо факторний аналіз рівня рентабельності (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Факторний аналіз рівня рентабельності (збитковості) виробництва продукції тваринництва у «Назва підприємства», 2016 – 2020 рр.

Продукція	Середня ціна реалізації 1 ц, грн.		Повна собівартість 1 ц, грн.		Рівень рентабельності (збитковості), %		Зміна (+; -) рівня рентабельності (збитковості)		
	2016р.	2020 р.	2016р.	2020 р.	2016р.	2020 р.	загальна	у т. ч. за рахунок	
								середньої ціни реалізації 1 ц	повної собівартості
М'ясо великої рогатої худоби	2073,04	3140,98	2970,24	3736,60	-30,2	-15,9	14,3	36,0	-21,7
М'ясо свиней	2126,34	3214,35	2251,93	3875,82	-5,6	-17,1	-11,5	48,3	-59,8
Молоко	522,12	824,96	407,37	712,60	28,2	15,8	-12,4	74,3	-86,7
Мед	4158,79	5452,17	2646,50	42086,96	57,1	-87,0	-144,2	48,9	-193,1

Джерело: розраховано автором на основі річних звітів підприємства

Збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби зменшилася на 14,3 в.п. до 15,9 % за рахунок збільшення середньореалізаційної ціни на 51,5 %. Збитковість виробництва м'яса свиней збільшилася на 11,5 в.п. за рахунок зростання собівартості на 72,1 %, а ефективність виробництва молока зменшилася на 12,4 в.п. за рахунок збільшення повної собівартості на

74,9 %, тоді як ціна реалізації збільшилася лише на 58,0 %. Збитковість меду обумовлена зростанням повної собівартості у 15,9 рази у той час як збільшення ціни реалізації становить 31,1 %.

На рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва впливає група багатьох факторів, на які необхідно звернути увагу в процесі управління. Основна задача багатофакторної виробничої регресії – це дослідження впливу основних виробничих факторів на прибутковість галузі тваринництва, тому в даному випадку дослідимо вплив валової продукції на 1 ум.гол. (X_1), продуктивності праці у галузі тваринництва (X_2), виробничі витрати на 1 ум.гол. (X_3) та окупності виробничих витрат галузі тваринництва валовою продукцією (X_4) на рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва (Y) «Назва підприємства» Полтавського району.

Розрахунки проводимо за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel та вбудованих статистичних, математичних функцій та масивів. В результаті обчислень, що наведенні в додатку П, багатофакторна виробнича лінійна регресія рентабельності виробництва має вигляд:

$$Y = 118,18 - 1,143 X_1 - 0,279 X_2 - 11,937 X_4.$$

Розглянемо більш детально статистичні коефіцієнти та параметри багатофакторної виробничої функції. Враховуючи те, що параметри рівняння обчислюють способом найменших квадратів, то маємо $a_0 = 118,18$; $a_1 = -1,143$; $a_2 = -0,279$; $a_4 = -11,937$. Кожний коефіцієнт рівняння вказує на ступінь впливу відповідного фактора на результативний показник при фіксованому положенні решти факторів, тобто як зі зміною окремого фактора на одиницю змінюється результативний показник. Вільний член рівняння множинної регресії економічного змісту не має.

В результаті обробки даних отриманий загальний коефіцієнт детермінації 0,521, тобто рентабельності виробництва продукції тваринництва на 52,1 % зумовлюється досліджуваними чинниками, введеними в кореляційну модель.

Характеризуючи парні коефіцієнти кореляції, можна простежити, що кожен із чинників має вплив на результативний показник:

- вироблено валової продукції на 1 ум.гол., коефіцієнт кореляції 0,428 свідчить про середній прямий зв'язок на результативну ознаку;
- продуктивність праці у галузі тваринництва, коефіцієнт кореляції -0,675, що свідчить про високий та обернений зв'язок цього фактору на рентабельність галузі тваринництва;
- виробничі витрати на 1 ум.гол., коефіцієнт кореляції 0,07, говорить про слабкий та прямий зв'язок між фактором та показником, найменший вплив цього фактору на результативну ознаку, тому даний фактор варто виключити з економетричного аналізу;
- окупність виробничих витрат валовою продукцією у поточних цінах, коефіцієнт кореляції -0,562, що свідчить про значний та обернений зв'язок цього фактору на рентабельність галузі тваринництва, оскільки валова продукція зростає вищими темпами порівняно з реалізацією.

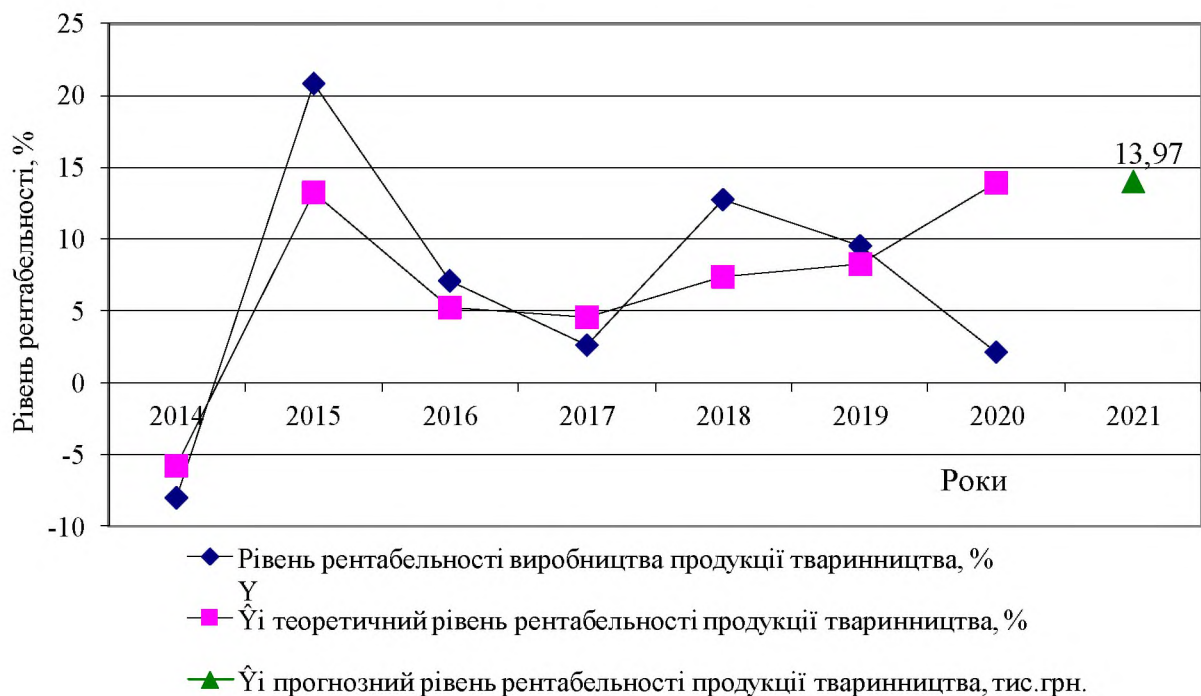

Рис. 2.3. Фактичний, теоретичний та прогнозований рівні рентабельності галузі тваринництва у «Назва підприємства», 2014 – 2020, 2021 рр.

Джерело: побудовано автором

Прогнозне значення рентабельності виробництва продукції тваринництва у «Назва підприємства» Полтавського району на 2021 р. знаходиться на рівні 13,97 %.

Висновки до розділу 2

У «Назва підприємства» Полтавського району спостерігається зменшення галузі м'ясного скотарства, тоді як молочне лишається без змін, а також розширення свинарства. продуктивність тварин у досліджуваному підприємстві мала негативну динаміку. У структурі валової продукції галузі тваринництва «Назва підприємства» протягом досліджуваного періоду найбільшу частку займало виробництво молока – 62,1 %.

Проведений АВС-аналіз виробничих витрат галузі тваринництва у «Назва підприємства» показує, що такі статті витрат, як вартість кормів, прямі витрати на оплату праці та решта матеріальних витрат формують 80,5 % виробничої собівартості.

Незважаючи на збитковість виробництва продукції м'ясного скотарства та свинарства, прибуток від реалізації молока компенсував ці збитки і дозволив отримати прибуток від реалізації продукції галузі, що зменшився на 1057,7 тис. грн. або 53,1 %. На зменшення прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції в цілому позитивно вплинуло збільшення обсягів реалізації на 3,25 %, цін реалізації – на 55,8 %, а негативно – зростання собівартості продукції на 64,1 %.

За досліджуваний період прибутковість галузі тваринництва у «Назва підприємства» зменшилася на 5,0 в.п. і становить 2,1 %, у тому числі збитковість виробництва м'яса свиней збільшилася на 11,5 в.п. до 17,1 %, а збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби зменшилася на 14,3 в.п. до 15,9 %. Стабільно прибутковим є виробництво молока, однак рівень прибутковості у 2020 р. порівняно з 2016 р. зменшився на 12,4 в.п. і знаходиться на рівні 15,8 %. Виробництво меду протягом 2017 – 2020 рр. є збитковим, у звітному році рівень збитковості складає 87,0 %.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА У ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Удосконалення технології виробництва продукції тваринництва

Поліпшення фінансових результатів діяльності за незмінного обсягу виробництва можливо досягти або шляхом підвищення ціни продажу, що збільшує суму виручки, або шляхом зменшення витрат. Зростання цін на рівні підприємства в умовах чистої конкуренції можливо забезпечити виключно через поліпшення якості продукції. Останнє, як і зменшення витрат, зазвичай можливо досягти оптимізацією ресурсного забезпечення операційної системи підприємства. Коли вичерпані ресурсні резерви виробництва, необхідно переглядати технологію. Вказане стосується, передусім, інструментів точного землеробства, за допомогою яких можливо як підвищити врожайність сільськогосподарських культур, так й оптимізувати витрати на добрива, засоби захисту рослин, насіння тощо. Вказані інновації через волатильність цін на пестициди та агрохімікати, а також через несприятливі природно-кліматичні зміни швидко набули популярності, та стали запорукою стабільних виробничих результатів у сучасному агробізнесі.

Натомість, у тваринництві впровадженню технологій точного виробництва перешкоджають обліково-аналітичні особливості збору інформації про стан тварин як біологічних об'єктів контролю. Навіть у тваринницьких фермах в США існує «багато ділянок, на яких не здійснюється достатньо точний облік, достатній для адекватної оцінки кормової продуктивності» [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. Інформація в режимі реального часу щодо стану кожної тварини в стаді, як і

про стан посівів у рослинництві, є базою для наступних кроків з догляду та годівлі (рис. 3.1).

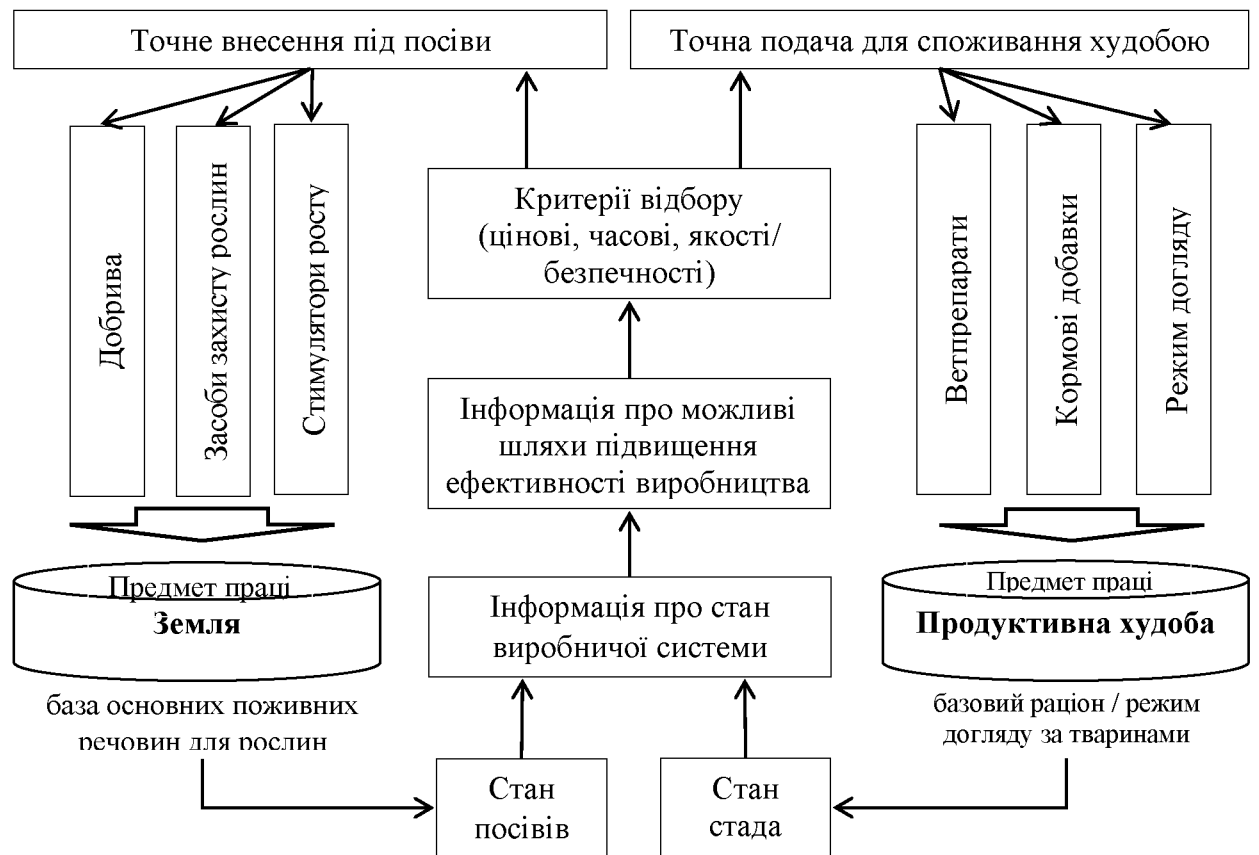

Рис. 3.1. Порівняльна схема застосування технологій точного виробництва у економіко-виробничій системі аграрного підприємства

Джерело: авторська розробка

У даному контексті виміру підлягають не лише зміни показників продуктивності, наприклад, середньоденний приріст. Концепція точного управління в тваринництві, на відміну від покращення середніх значень в розрізі ферми, вікової групи тощо, передбачає індивідуальне управління окремою твариною. Це доволі складне завдання, зважаючи на поширення організації виробництва за системою безприв'язного утримання стада як однієї з найефективніших. Наразі пропонуються до застосування технічні засоби розподілу тварин за масою (спеціальні сортувально-вагові пристрої), а також програмні засоби стеження та розпізнання з опрацюванням біометричних характеристик [3]. Цим запобігаються перевитрати кормів внаслідок продовженої відгодівлі тварин, що досягли необхідної маси.

Крім того, сучасні розробки (наприклад, система Whisper-on-Arrival) уможливають моніторинг здоров'я тварин на основі даних про їх пульс та дихання, з наступним опрацюванням рекомендацій щодо застосування антибіотиків не «за графіком», а «за діагнозом».

Отже, шляхом впровадження інструментів точного тваринництва не тільки досягається поглиблена оптимізація витрат, а й досягається вищий рівень ефективності. Застосування інноваційних інтегрованих систем на основі точних технологій створюють можливості пошуку областей для подальшого розвитку галузі.

Однією із головних організаційно-технологічних складових ефективного молочного скотарства є забезпечення адекватного доступу до кормового столу, щоб всі тварини мали змогу споживати добре збалансований корм.

Частка грубих довговолокнустих кормів у повних змішаних кормах має становити 10-15 %, концентрати – 15-20 %, решта – силос, сінаж та інші добавки. Така структура раціону забезпечує як достатньо високі надої, так і не шкодить здоров'ю тварин. Як показує досвід західних країн, лише при використанні трав'яних кормів (силосу, сінажу) із незначними додаванням концентратів можна досягти продуктивності на рівні 6000-7000 кг на голову в рік. Аналогічний вплив здійснює і правильне структурування раціону за клітковиною. Так, показник структурованої клітковини у раціонах великої рогатої худоби повинен бути щонайменше 9-12 % (в сухій речовині раціону (далі – СР)), а сирої клітковини – 16-18 % [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 65].

Якщо підприємство бажає отримувати 30 кг молока від однієї корови в день, необхідно їй забезпечити 21-22 кг сухої речовини (за 12 підходів до кормового столу по 2 кг). За оцінками, одна тонна збалансованих кормів повинна забезпечувати виробництво 0,9 т молока. Шляхом впровадження нормованої годівлі корів за деталізованими нормами вдалося підвищити

надій молока на 455 кг в розрахунку на корову за рік (9,87%) [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 5].

Використання таких кормів може здешевити щоденний раціон корів на 22,6 %. Так, оптимізований раціон, який більше відповідає потребам та анатомічній будові корови, також дозволяє значно зменшити витрати на годівлю. Аналогічно спостерігається зменшення витрат на перетравний протеїн – на 1,5 % (додаток Р).

Незважаючи на те, що додаткові витрати на покращення якості кормів, як правило, призводять не тільки до зростання собівартості заготовлених кормів, а й до зростання вартості кормової енергетичної одиниці, раціон корів у разі підвищення якості корму стає дешевший, тому що істотно підвищується поїдання грубих кормів – отже, меншає потреба в дорогих концентратах.

Найвища калорійність кукурудзяного силосу досягається тоді, коли вміст сухої речовини 28-35%, оптимальний її рівень – 25-35% [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 51]. Використання високоефективних заквасок (інокулянтів) при виробництві силосу підвищує перетравність органічної речовини й збільшує вміст обмінної речовини в силосі.

Люцерна є найціннішим компонентом раціону дійних корів. Завдяки високому вмісту білку в люцерновому силосі можна маже вдвічі зекономити на дорогих купованих білкових компонентах.

Заміна частини зернових концентратів у раціоні високопродуктивних корів макухою зменшує негативний вплив надлишку крохмалю на жирність молока і на 7 % підвищує надої [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**]. Соняшниковий шрот можна згодовувати жуйним без обмежень, негативних наслідків цього не встановлено.

Проведемо оцінку економічної ефективності удосконалення раціону годівлі корів у підприємстві (табл. 3.1).

Виходячи з даних, наведених у табл. 3.1, застосування силосу та сінажу в годівлі корів дозволяє знизити витрати на корми на 22,6 %, зменшити вартість 1 кг сухої речовини та 1 кг перетравного протеїну. Застосування

саме цих кормів на заміну дороговартісних концентратів крім економічного ефекту також стимулює поліпшення здоров'я тварин та забезпечує збільшення середньорічного надою на одну корову на 5,3 %.

Таблиця 3.1

**Економічна ефективність удосконалення раціону годівлі корів у
«Назва підприємства» на 2022 р.**

Показники	Роки		Абсолютне відхилення, (+, -)
	2020	2022 (проект)	
Поголів'я корів, гол.	515	515	0
Середньорічний надій молока на одну корову, кг	7282	7668	386
Виробництво молока, ц	37501	39489	1988
Виробничі витрати, тис. грн.	28279,5	25172,0	-3107,5
у т. ч. витрати на корми	13749,8	10642,3	-3107,5
Виробнича собівартість молока, грн./ц	754,10	637,45	-116,65
Ціна реалізації молока, грн./ц	824,96	824,96	0
Валовий прибуток від реалізації молока – всього, тис. грн.	2657,4	7404,5	4747,1
у т. ч. на 1 гол.	5,16	14,38	9,22
Валовий рівень рентабельності виробництва молока, %	9,4	29,4	20,0
Цінова конкурентоспроможність молока, %	8,6	22,7	14,1

Джерело: розрахунки автора

Виробничі витрати за проектом зменшуються на 3107,5 тис. грн. або на 22,6 %, однак виробнича собівартість молока зменшиться на 116,65 грн. (15,5 %) і дорівнює 637,45 грн./ц. Відповідно прибуток від реалізації молока зріс у 2,8 рази і становить 7404,5 тис. грн., у тому числі на 1 гол. – 14,38 тис. грн. У плановому періоді рівень рентабельності молока збільшиться на 20,0 в.п. до 29,4 %, а цінова конкурентоспроможність до 22,7 %.

Одним з інноваційних підходів до підвищення продуктивності галузі тваринництва є використання кормових дріжджів. Кормові дріжджі – це суха концентрована біомаса дріжджових клітин, спеціально вирощувана на корм сільськогосподарським тваринам, птиці, хутровим звірам, рибі. Дріжджі є чудовим джерелом білка, повноцінність якого значно вища, ніж у протеїнів

рослинного походження, й наближається до протеїнів тварин. При цьому одиниця маси протеїну дріжджів істотно нижча, ніж у кормів тваринного походження. Висока засвоюваність протеїну кормових дріжджів та наявність в них біологічно активних речовин сприяють підвищенню рівня засвоєння рослинних кормів на 10-15 % і відповідно меншої їх витрати [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 24]. Особлива цінність дріжджів зумовлена наявністю в них комплексу вітамінів групи В. За вмістом цих вітамінів, кормові дріжджі значно перевершують рибне, м'ясо-кісткове борошно та соєвий шрот.

В основу досліджень покладено завдання оптимізації процесу годівлі відгодівельних бугайців за рахунок використання в складі їх раціону кормових дріжджів на фоні малоконцентратно-силосного типу раціону. Науково-виробничий дослід (табл. 3.2) проводили на двох групах бугайців української чорно-рябої молочної породи. Тварини підбирали за принципом аналогів, враховуючи вік, живу масу та походження.

Таблиця 3.2

Удосконалення раціону годівлі великої рогатої худоби

Група	Порівняльний період (30 діб)	Обліковий період (180 діб)
Контрольна	Основний раціон	Грубі (сіно, солома ячмінна подрібнена) – 30 %; Соковиті: сінаж злаково-бобовий – 50 % і меляса – 3 %; концентровані (дерть зерна кукурудзи, ячменю, пшениці) – 16,5 %, премікс (сіль кухонна, монокальцій фосфат) – 0,5 %.
Дослідна	Основний раціон	Основний раціон, де частку концентрованих кормів за поживністю було замінено включенням кормових дріжджів з розрахунку 100 г/гол/добу.

Джерело: побудовано за даними [Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Відомо, що коефіцієнт використання азоту при виробництві яловичини не перевищує 8-10 %. Головним завданням збільшення використання протеїну кормів на утворення яловичини є зростання перетравності протеїнів корму і зменшення втрат азоту через аміак. Втрати азоту в дослідній групі, тваринам якої згодовували кормові дріжджі, були найменшими. Азот аміаку

більш інтенсивно використовувався для синтезу амінокислот (амінний азот), а останні – для утворення більш цінних сполук – білків мікрофлори, які перетравлюються в наступних відділах травного тракту – сичузі та тонкому відділі кишечника разом з протеїном кормів, який не зазнав дії мікробних ферментів у передшлунках тварин.

Відгодівля молодняку великої рогатої худоби з використанням кормових дріжджів позитивно впливає на коефіцієнти перетравності всіх поживних речовин кормів, які споживали бугайці цієї групи.

Одним із основних показників при розробці перспективних технологій виробництва яловичини є показник інтенсивності росту і м'ясна продуктивність відгодівельного молодняку. Незважаючи на дуже близьке забезпечення тварин поживними і біологічно активними речовинами, найкраще росли бугайці, які відгодовувалися на раціоні з використанням кормових дріжджів.

Згідно проведених досліджень [Ошибка! Источник ссылки не найден.], інтенсивність росту бугайців не спеціалізованої у м'ясному відношенні породи в кінці досліду становила 416 кг проти 408,2 кг в контролі, або на 7,8 кг була вищою.

З одержаних даних контрольного забою тварин, вищі показники м'ясної продуктивності (маса туші та забійна маса) мали бугайці дослідної групи. Так, за вмістом у тушах м'яса вищого і першого сортів перевагу мали саме ці тварини, вихід м'якоті складав 81,4 %.

Розрахунок економічної ефективності виробництва яловичини при використанні кормових дріжджів наведені у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Економічна ефективність використання кормових дріжджів при відгодівлі великої рогатої худоби у «Назва підприємства» на 2022 р.

Показники	2020 р.	2022 р. (проект)	Відхилення	
			абсолютне, (+, -)	відносне, %
Поголів'я великої рогатої худоби, гол.	775	775	0	0,0

Середньодобовий приріст живої маси, г	658	730	72	10,9
Обсяг виробництва приросту великої рогатої худоби, ц	1862	2065	203	10,9
Затрата корму на 1 ц приросту живої маси бугайців, ц корм. од.	12,63	11,3	-1,3	-10,5
Середня забійна маса тварин (маса туші), кг	190,2	237,3	47	24,8
Витрати на придбання кормових дріжджів, тис. грн. (17,00 грн./кг)	x	480,9	480,9	x

Продовж. табл. 3.3

Показники	2020 р.	2022 р. (проект)	Відхилення	
			абсолютне, (+, -)	відносне, %
Вартість кормів, тис. грн.	2464,9	2095,2	-369,7	-15,0
Виробничі витрати, тис. грн.	8029,3	8140,5	111,2	1,4
Виробнича собівартість 1 ц приросту, грн.	4312,19	3942,13	-370,06	-8,6
Реалізаційна ціна 1 ц, грн.	3140,98	3517,89	376,92	12,0
Прибуток (збиток) від реалізації живої маси приросту тварин – всього	-2180,8	-876,0	1304,8	x
у т. ч. на 1 гол., грн.	-2813,94	-1130,39	1684	x
на 1 ц, грн.	-1171,22	-424,24	747,0	x
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	-27,2	-10,8	16,4	x

Джерело: розрахунки автора

Проведені дослідження за комплексною оцінкою результатів дають підставу стверджувати про доцільність використання кормових дріжджів у кількості 100 г/гол./добу в складі раціону при інтенсивній відгодівлі молодняку великої рогатої худоби.

Використання кормових дріжджів у раціоні годівлі дозволяє зменшити витрати корму на 15,0 % та збільшити приріст великої рогатої худоби до 730 г, що забезпечить зниження виробничої собівартості на 8,6 %. Надбавка забійної маси по кожній туші становить 47,1 кг або 24,8 %.

Рівень рентабельності виробництва яловичини зростає на 16,4 в.п. порівняно зі звітним роком, однак у зв'язку з тим, що собівартість формується за рахунок також інших статей витрат і перевищує середньореалізаційну ціну, виробництво живої маси приросту великої рогатої

худоби лишається збитковим.

Економічне значення типу годівлі полягає насамперед у тому, що він вміщує біологічно допустимі норми різних за вартістю видів кормів у раціоні. З розширенням асортименту кормів у раціонах і особливо зі збільшенням у них частки дорогих комбікормів собівартість кормової одиниці може значно зрости. Однак подорожчання, спричинене поліпшенням біологічної цінності кормів, позитивно впливає на продуктивність тварин, їх вартість, легко окупується додатково отриманою продукцією.

Для підвищення ефективності свинарства доцільним є впровадження у свинарстві технологій по виробництву органічної або екологічної свинарської продукції. Дані технології базуються на побудові гармонічного зв'язку між ґрунтом, рослинами та тваринами з урахуванням фізіологічних потреб свиней під час годівлі якісними органічно вирощеними кормами. При веденні такого органічного виробництва можна отримати корисний для здоров'я натуральний продукт із високими смаковими якостями та невисокою собівартістю. Використовуючи корми власного виробництва або закуплені відносно дешеві кормові інградієнти, можна за рахунок оптимізації раціонів і біологічного потенціалу тварин досягнути середньодобових приростів на рівні 700 – 800 г. Зменшення вартості кормів дозволяє дійсно підвищити рентабельність ведення галузі і отримувати високоякісну свинину. Оптимізуємо раціон годівлі свиней (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Існуючий та оптимальний раціон годівлі свиней
у «Назва підприємства» Полтавського району, 2020, 2022 рр.**

Склад раціону	Витрати кормів, г/добу		Абсолютне відхилення, (+; –)
	2020 р.	2022 р.	
Ячмінна дерть	800	700	-100
Овес подрібнений	200	100	-100
Горохова дерть	300	300	0
Кукурудза подрібнена	500	600	100
Пшениця	200	250	50
Висівки пшеничні	20	0	-20

Макуха соняшникова	150	150	0
Премікс	35	100	65
Сіль, г	4,9	3,7	-1,2
Крейда, г	9,6	1,1	-8,5
Моно фосфат, г	24,6	22	-2,6
Добова маса корму, кг	2,24	2,23	-0,01
Вартість добової подачі, грн./гол.	8,93	9,75	0,82

Джерело: розрахунки автора

Як свідчать дані табл. 3.4 оптимізація структури раціону годівлі свиней у «Назва підприємства» передбачає збільшення таких видів кормів як кукурудза подрібнена, пшениця, премікс. Добова маса корму на одну голову свиней практично не зміниться – 2,23 кг, однак вартість добової подачі корму збільшиться на 0,82 грн./гол. (9,2 %) і становить 9,75 грн./гол.

Разом з тим, продуктивна дія поживних речовин повністю не використовується без включення в раціони біологічно активних речовин. Насамперед це стосується молодняку сільськогосподарських тварин, який потребує повноцінної годівлі та підвищеного енергетичного живлення.

До комбікормів для свиней дефіцитні поживні речовини можуть потрапляти разом з білково-вітамінно-мінеральною добавкою (БВМД) різного складу, залежно від потреб в елементах живлення певної статевікової групи свиней. У такий спосіб усувається не тільки нестача мінералів, вітамінів та БАР, а й білка.

Дослідження показали, що згодовування молодняку свиней БВМД «Мінактивіт» справляє позитивний продуктивний ефект. Також необхідно відзначити, що тварини дослідної групи вирізнялися більшою активністю і кращим споживанням кормів.

Порівнюючи середньодобові прирости свиней контрольної та дослідної груп, можна твердити, що введена в раціон БВМД «Мінактивіт» сприяє їх збільшенню на 95 г, що на 15,68 % більше від контрольного рівня. Збільшення живої маси на кінець основного періоду становило 13,55 кг, або 13,23 %. Витрати корму на 1 кг приросту у тварин дослідної групи були меншими на 0,73 ЕКО, або на 13,57 % порівняно з контролем.

Процес приготування до згодовування БВМД досить простий та зручний для тваринників. Адже використовується власне зерно, яке згодовують тваринам постійно, додаючи до зерноsumіші рекомендовану кількість добавки.

Забійні показники свиней дослідної групи були кращими, ніж контрольної, зокрема забійна маса у них збільшувалась на 15,57 кг. Також спостерігалася істотна різниця між масою туші дослідних та контрольних тварин: у дослідній групі вона була більшою на 14,24 кг.

Такі параметри вирощування свиней на м'ясо узгоджуються з вимогами інтенсивної технології виробництва свинини. Одержані результати досліджень дають підставу дійти загального висновку, що за малоінгредієнтних зернових раціонів доцільно використовувати в годівлі молодняку свиней БВМД «Мінактивіт» з диференціацією її введення в раціони відповідно до фаз росту тварин.

Визначимо економічну ефективність оптимізації раціону свиней за допомогою табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Економічна ефективність оптимізації раціону годівлі свиней та БВМД «Мінактивіт» у «Назва підприємства» на 2022 р.

Показники	Роки		Абсолютне відхилення, (+; -)
	2020	2022	
Поголів'я свиней, гол.	1497	1497	0
Середньодобовий приріст, г	432	530	98
Вік досягнення поголів'ям маси реалізації (110 кг), днів	255	208	-47
Приріст м'яса свиней, ц/рік	2359	2896	537
Тривалість періоду відгодовлі, діб	210	175	-35
Маса однієї тварини на початок періоду, кг	14,4	14,4	0
Маса однієї тварини на кінець періоду, кг	105	107	2
Приріст живої маси:			
абсолютний, кг	90,6	92,6	2,0
Витрати корму на 1 кг приросту ц корм. од.	4,77	4,15	-0,62
Вартість кормів, тис. грн.	4882,1	4218,1	-664,0
Додаткові витрати на БВМД «Мінактивіт»:			
а) вагова норма, кг	x	40548	40548

б) додаткові витрати на БВМД «Мінактивіт», тис. грн.	x	1094,8	1095
Виробничі витрати, тис. грн.	8706,7	9137,5	430,8
Виробнича собівартість, грн./ц	3690,84	3155,29	-535,56
Ціна реалізації, грн./ц	3214,35	3214,35	0,0
Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	-1124,04	171,05	1295,1
у т. ч. на 1 гол., грн.	-750,86	114,26	865,13
Валовий рівень рентабельності виробництва, %	-12,9	1,9	14,8

Джерело: розрахунки автора

Аналіз даних табл. 3.5 показує, що за рахунок оптимізації раціону годівлі свиней та використання білково-вітамінно-мінеральної добавки «Мінактивіт» середньодобовий приріст свиней у 2022 р. збільшиться до 530 г, від досягнення тваринами маси реалізації у 110 кг зменшиться на 47 днів і становить 208 днів.

Оскільки витрати кормів з використанням добавки зменшуються, то вартість кормів зменшиться на 664 тис. грн. (13,6 %), а додаткові витрати на добавку складуть 1094,8 тис. грн. Незважаючи на зростання загальних витрат на 4,9 %, собівартість виробництва свинини зменшиться на 14,5 % за рахунок зростання продуктивності тварин.

За рахунок підвищення якості м'яса свиней, зниження собівартості та збільшення обсягів виробництва прибуток збільшиться до 171,05 тис. грн., у тому числі на 1 гол. – 114,26 грн., а валовий рівень рентабельності підвищиться на 14,8 в.п. і знаходиться на рівні 1,9 %.

3.2. Організаційно-економічні напрями підвищення прибутковості галузі тваринництва

Підвищенню рівня рентабельності також сприяє пошук кращих операційних рішень. Зберігання кормів у рукавах є альтернативою силосуванню в ямах. Зберігати в рукавах можна практично усі види кормів: силос, сінаж, корнаж, жом, пивну дробину, спиртову барду та ін. матеріали. Основною перевагою зберігання в рукавах є краща якість силосування та

кормів, а також нижча вартість цієї технології у порівнянні з будівництвом нової силосної ями. У разі потреби збільшити кількість кормів для заготівлі – немає необхідності будувати додаткову яму, а у разі припинення діяльності ферми через економічну ситуацію – це відсутність «заморожених у силосну яму коштів», що є досить актуальним в сьогоденних умовах.

Зберігання в рукавах має значний ряд переваг:

- моментальне закриття утрамбованої маси;
- мінімізація небажаних реакцій в процесі консервування, а також втрат при зберіганні;
- відсутність занесення золи в корм колесами техніки;
- вибір місця зберігання в залежності від виробничих потреб;
- недороге доповнення до існуючих можливостей зберігання.

Для того, щоб почати використовувати цю технологію на підприємстві, необхідно придбати техніку для завантаження кормів у рукава, а також самі полімерні рукава. Також можна замовити послуги із завантаження кормів у полімерні рукава.

Кормова маса, що попередньо подрібнена, підвозиться до силосного преса. Далі, маса подається на кормовий стіл преса – або безпосередньо з самоскида, або ж за допомогою фронтального навантажувача. Конвеєр кормового столу просуває масу до ротора, який просуває масу в рукав. При цьому маса ущільнюється, а доступ повітря до неї перекривається.

Зберігання в рукавах дешевше ніж будівництво силосної ями.

Вартість будівництва ями:

– проаналізувавши дані по вартості будівництва силосних ям в Україні, нами визначено, що середні витрати на будівництво розраховуються наступним чином: 1 тис. грн. = вартість будівництва силосної ями на тонну маси, що буде зберігатися.

– виходячи з потреби ПП «Імені Калашники» зберігати 50 тис. т. кормів, ми отримуємо наступні витрати на будівництво траншей :

– 1 тис. грн x 50 тис. т. = 50 млн. грн. = 1 млн. 695 тис. євро (за курсом 29,5 грн.) Вартість силосних плівок для укриття даного обсягу маси на сьогодні становить 8 тис. євро.

– отже, інвестиція в перший рік складе: 1,695 млн. + 8 тис. = 1695008 євро.

Вартість технології зберігання в рукавах:

– продуктивність закладки маси силосним пресом RM 10000 становить 150 т/год. Виходячи з цього, для швидкої закладки необхідного ПП «Імені Калашники» обсягу кормів, рекомендовано використовувати 2 силосних преса BUDISSA BAGGER RM 10000. Вартість машин складе – 530 тис. євро x 2 = 1 млн. 60 тис. євро.

– для зберігання 50 тис. т. кормів на рік необхідно близько 29 рукавів місткістю 1700 тон. Вартість рукавів складе – 29 рукавів x 2216 євро/ рукав = 64,26 тис. євро.

– разом, інвестиція в перший рік складе: 1,06 млн. + 64,26 тис. = 1124260 євро.

Розрахунки показують, що при виборі технології зберігання кормів в полімерних рукавах і придбанні BUDISSA BAGGER RM 10000 початкові вкладення в перший рік будуть в 1,5 рази менше, ніж при будівництві силосних ям.

Таким чином, використання технології зберігання кормів в полімерних рукавах у «Назва підприємства» навіть через 10 років буде дешевше, ніж будівництво силосних ям.

«Назва підприємства» має 515 гол. корів дійного стада і ще 775 гол. молодняку. Отриманню високих надоїв сприяє створення комфортних умов утримання за допомогою прогресивного обладнання. Доросла тварина лежить близько 12 – 14 годин на добу, тому некомфортні умови лежання погіршують самопочуття та знижують продуктивність тварин, а також зумовлюють вищий рівень захворюваності.

З цією метою пропонуємо досліджуваному підприємству для утримання корів використовувати гумові килимки.

Численні спостереження й дослідження показали, що корови віддають перевагу гумовому покриттю перед бетоном чи піском. Це покриття здобуває все більше прихильників і серед фермерів, бо має низку переваг **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**:

1) гумове покриття запобігає переохолодженню вим'я великої рогатої худоби і знижує ризик ушкодження дійок, що є однією з головних причин вибраковування корів;

2) висока міцність покриття знижує ризики отримання травм і розвитку захворювань ратиць;

3) за гумовим покриттям легко доглядати, що зменшує трудомісткість догляду за тваринами, а також дозволяє підтримувати гігієну на належному рівні;

4) гумове покриття здатне тривалий час не змінювати свою форму та забезпечувати еластичність, що дозволяє збільшити продуктивність тварин.

Таке покриття забезпечує герметичність і запобігає вологості завдяки вкриттю целофановою плівкою.

Таблиця 3.6

Обґрунтування економічної ефективності застосування гумового покриття при утриманні молочного стада у «Назва підприємства»

Показники	Роки	
	2020	2022
Поголів'я корів, гол.	515	515
Середньорічний надій на одну корову, ц	72,82	75,00
Рівень травматизму:		
%	9,3	2,5
голів	48	13
Мінімальна вартість корови, тис. грн.	50	50
Втрати від травматизму корів, тис. грн.	2400	650
Додаткові витрати на придбання гумового покриття, тис. грн.	x	1458,7
Економія витрат від зменшення травматизму тварин, тис. грн	x	1750

Додаткова виручка від збільшення надоїв молока, тис. грн.	x	928,1
Річний економічний ефект, тис. грн.	x	2678,1
Термін окупності, років	x	0,65

Джерело: розрахунки автора

Таким чином, використання гумового покриття завдяки термоізоляційним властивостям наповнювача забезпечують комфорт навіть за дуже низьких або дуже високих температур, а також дозволяє зменшити рівень травматизму на 6,8 % до 2,5 % та підвищити продуктивність корів на 3 %. Додаткові витрати на придбання гумового покриття, окупляться економією витрат від зменшення травматизму тварин та додатковою виручкою від збільшення надоїв молока за 8 міс.

Важливе значення для організації умов галузі тваринництва є також модернізація обладнання та заміна старого устаткування на нове, яке значно відрізняється за продуктивністю від старого. Переваги нового устаткування являються у зручності цього в користуванні, зручних розмірах, більшою продуктивністю.

Для досягнення більшої ефективності праці в тваринництві доцільним буде застосування Кормороздавач КТУ-10 призначеного для транспортування і дозованого роздавання тваринам подрібнених кормів та кормових сумішей; обслуговування косилок-подрібнювачців, силосозбиральних машин і перевезення різних сільськогосподарських вантажів з розвантаженням назад; дозованою подачею подрібнених кормів до засобів завантаження кормосховищ і внутріфермерським стаціонарним роздавачам.

Мобільні причепи-роздавачі корму будуть використовуватися на літніх і вигульних площадках підприємства, в тваринницьких приміщеннях для роздавання корму (сіна, соломи, силосу, сінажу і зеленої маси) на одну або дві сторони руху, також можуть використовуватися при обслуговуванні кукурудзозбиральних і силосозбиральних машин в якості транспортного причепа, що розвантажуються самостійно з розвантаженням назад.

Кормороздавач КТУ-10 обслуговується однією людиною може забезпечити підвезення і роздавання кормів на фермі в 300 – 400 гол. великої рогатої худоби. Вартість кормороздавача 120 тис. грн.

Розрахуємо ефективність витрат на удосконалення організації праці робітників підприємства за наявними даними (табл. 3.7).

Виходячи з даних, наведених у табл. 3.7, купівля кормороздавача у досліджуваному підприємстві є доцільним. Капітальні витрати на упровадження заходів будуть компенсовані, підприємство додатково отримає 108,12 тис. грн. грошового потоку у теперішній вартості, дисконтований індекс прибутковості становить 1,9, тобто на 1 грн. інвестицій припадає 90 коп. додаткового грошового потоку. Термін окупності технічного засобу складе 2,2 років.

Таблиця 3.7

Економічна ефективність придбання кормороздавача КТУ-10 у «Назва підприємства»

Показники	Значення
Вартість кормороздавача, тис. грн.	120
Підвищення продуктивності праці, %	15,2
Приріст валової продукції, тис. грн.	473,0
Додатковий річний прибуток, тис. грн.	47,30
Річна сума амортизації, тис. грн.	24
Річний грошовий потік, тис. грн.	71,30
Коефіцієнт дисконтування ($i = 17\%$) за весь період експлуатації машини ($n=5$ років)	3,20
Теперішня дисконтована вартість додаткового грошового потоку, тис. грн.	228,12
Чиста дисконтована вартість додаткового грошового потоку, тис. грн.	108,12
Дисконтований індекс прибутковості інвестицій, коефіцієнт	1,90
Дисконтований термін окупності, років	2,2

Джерело: розрахунки автора

Значна роль у підвищенні трудових показників відводиться матеріальному стимулюванню працівників сільського господарства. Основна

і додаткова оплата праці працівників забезпечує їх зацікавленість в результатах виробництва.

Система стимулювання праці повинна бути заснована на таких принципах: зацікавленості кожного працівника підприємства в підвищенні ефективності використання виробничих ресурсів; збільшенні прибутковості; відповідності між особистими інтелектуальними і фізичними зусиллями працівників і розміром індивідуального отриманого доходу (оплати праці); обґрунтованості співвідношень в оплаті праці різних груп і категорій працівників, виходячи з кваліфікації, досвіду та складності виконуваних робіт і функцій.

Для реалізації цих принципів у підприємстві доцільно запровадити наступне:

- прибуток (оплату праці) працівників первинних підрозділів можна визначати шляхом відрахування з виручки від реалізації продукції (послуг) матеріальних і прирівняних до них витрат, тобто за результативно-залишковим принципом;

- комбінувати індивідуальні і колективні форм стимулювання праці із спрямованістю зусиль працівників підрозділу на отримання максимального прибутку;

- встановити надбавки і доплати у загальному обсязі особистих доходів працівників, що мають стимулюючий вплив, на рівні не менше 50 %;

- здійснювати момент оплати праці наближено до часу виконання робіт, по можливості за технологічними циклами;

- при реалізації права підприємства на самостійне визначення системи стимулювання праці враховувати обов'язковість державного і договірною регулювання оплати праці;

- систему оплати праці своєчасно доводити до працівників у простій і доступній формі при укладенні колективного договору між власниками та трудовим колективом підприємства;

– широко застосовувати погодинну оплату праці при встановленні нормованих завдань для населення, не зайнятого на постійній роботі в підприємстві.

Великого значення для стимулювання праці персоналу набуває його участь у прибутках, тобто розподіл певної частини прибутку підприємства, організації між працівниками. Такий розподіл може здійснюватися у формі грошових виплат. З огляду на це можна запропонувати організувати виробництво продукції тваринництва на умовах трудового договору між правлінням підприємства і працівниками молочно-товарної ферми. Останні мають збільшити валовий надій молока на 10 %. У свою чергу підприємство має зобов'язатися передати їм 30 % прибутку. При цьому оплату можна здійснити в два етапи: на першому – за виконану роботу за існуючими розцінками, на другому – зазначений відсоток, у вигляді доплати до основної заробітної плати. У разі невиконання працівниками умов договору дана доплата скасовується.

Отримані розрахунки можна згрупувати в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Преміювання працівників молочно-товарної ферми за підвищення рівня продуктивності праці у «Назва підприємства» на 2022 р.

Показник	Величина
Валовий надій попереднього року, ц	37501
Приріст надою, %	10
Плановий валовий надій, ц	41251
Додатковий валовий надій, ц	3750
Додатковий валовий прибуток, грн..	421350
Підвищення продуктивності, %	10
Відсоток преміювання, %	30
Розподіл прибутку, грн.:	
- підприємство	294945
- доярки	126405

Джерело: розрахунки автора

За даними табл. 3.8 можна зробити висновок, що впровадження даного заходу економічного мотивування діяльності персоналу з метою підвищення

продуктивності праці є ефективним, так як валовий надій молока збільшиться на 3750 ц (10 %). Додатковий прибуток складе 421,4 тис. грн., який розподілись між підприємством та доярками відповідно за умов договору: підприємство – 294,9 тис. грн., доярки – 126,4 тис. грн.

Важливе значення має організаційно-економічний механізм регулювання заробітної плати, який є складовою системою взаємодії елементів і методів впливу на оптимізацію політики соціального захисту і зайнятості населення шляхом використання економічних, соціально-психологічних та адміністративних засобів управління.

Важливою умовою залучення, зацікавлення працівників є прив'язка оплати праці до якісних параметрів праці і продукції, що виробляється. З метою стимулювання виробництва високоякісної продукції можна запровадити систему премій в галузі якості. Наприклад, у галузі тваринництва для працівників встановити преміювання у відсотках від одержаного прибутку, який враховує якісні показники продукції через більш високу реалізаційну ціну.

Якість роботи доцільно оцінювати щотижня та щомісяця за бальною шкалою, наведеною у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Проектована шкала бальної оцінки якості виконаних робіт
працівниками молочної ферми у «Назва підприємства»**

Виконавець	Вид роботи	Кількість балів
Оператор машинного доїння	Догляд за коровами	10
	Правильне дотримання технології доїння	10
	Нагляд за санітарним станом ферми, доїльного обладнання	10
	Надій молока (100 % вищим гатунком)	50
	Надій молока (100 % першим гатунком)	20
	Разом	100
Скотар	Своєчасна годівля тварин	30
	Дотримання чистоти стійл, годівниць і проходів	30
	Збереження тварин, матеріальних цінностей	10

	Виявлення корів в охоті, допомога при заплідненні	15
	Нагляд під час активного моціону, випас худоби	15
	Разом	100
Механік	Обслуговування доїльного, охолоджувального обладнання	70
	Своєчасний ремонт установок	30
	Разом	100
Лаборант	Достовірне здійснення аналізів	50
	Облік показників якості	50
	Разом	100

Джерело: розрахунки автора

Відповідно до середньої кількості балів за місяць (півроку) нараховують суму матеріальної винагороди. Премію виплачують пропорційно основній оплаті праці з урахуванням якості виконаних робіт.

Еталонним балом в оцінці якості виконаних робіт є 100 балів, неякісне виконання покладених обов'язків працівників позначається на загальній оцінці та зниженні суми матеріальних доплат (табл. 3.10). Кожний працівник одержує таблицю якості виконаних робіт, в якому відображено підсумки його роботи за кожний день місяця та середній бал за місяць.

Для заохочення працівників молочної ферми ефективною є методика нарахування прогресивно зростаючих розцінок, збільшуючи тарифний фонд оплати праці від 25 % при мінімальній продуктивності до 50 % – при максимально можливій продуктивності праці.

Таблиця 3.10

Прогнозні ставки нарахування доплат працівникам молочної ферми у «Назва підприємства»

Середньорічна (середньомісячна) кількість балів якості виконаних робіт	Ставка нарахування премій
100	50 % основної ставки
90	40 % основної ставки
80	30 % основної ставки
70	20 % основної ставки
Менше 70	Не нараховується

Джерело: розрахунки автора

Окрім матеріального стимулювання позитивний вплив на роботу працівників має і моральне стимулювання. Працівники заохочуються за зразкове виконання трудових обов'язків, підвищення продуктивності праці, творчу ініціативу, винахідливість у роботі, передання передового досвіду роботи іншим працівникам, за багаторічну і сумлінну працю тощо. Заходами заохочення є: оголошення подяки; преміювання; нагородження цінним подарунком; занесення прізвища в Книгу пошани або на Дошку пошани; нагородження Почесною грамотою; нагородження нагрудним значком.

Висновки до розділу 3

На основі проведено аналізу ефективності галузі тваринництва, нами обґрунтовані пропозиції щодо підвищення прибутковості виробництва продукції тваринництва досліджуваного підприємства:

1. Впроваджувати інструменти точного тваринництва, що дозволяє оптимізувати витрати і досягти вищий рівень ефективності.

2. Застосування силосу та сінажу в годівлі корів дозволяє знизити витрати на корми на 22,6 %, зменшити вартість 1 кг сухої речовини та 1 кг перетравного протеїну. У плановому періоді рівень рентабельності молока збільшиться на 20,0 в.п. до 29,4 %, а цінова конкурентоспроможність до 22,7 %.

3. Доцільно використовувати кормові дріжджі у кількості 100 г/гол./добу в складі раціону при інтенсивній відгодівлі молодняку великої рогатої худоби, що дозволяє зменшити витрати корму на 15,0 % та збільшити приріст великої рогатої худоби до 730 г, і забезпечить зниження виробничої собівартості на 8,6 %. Рівень рентабельності виробництва яловичини зростає на 16,4 в.п. порівняно зі звітним роком.

4. За рахунок оптимізації раціону годівлі свиней та використання білково-вітамінно-мінеральної добавки «Мінактивіт» середньодобовий приріст свиней у 2022 р. збільшиться до 530 г. Валовий рівень рентабельності підвищиться на 14,8 в.п. і знаходиться на рівні 1,9 %.

5. Використання технології зберігання кормів в полімерних рукавах.

6. Використання гумового покриття завдяки термоізоляційним властивостям наповнювача забезпечують комфорт навіть за дуже низьких або дуже високих температур, а також дозволяє зменшити рівень травматизму на 6,8 % до 2,5 % та підвищити продуктивність корів на 3 %.

7. В тваринництві доцільним буде застосування кормороздавача КТУ-10 призначеного для транспортування і дозованого роздавання тваринам подрібнених кормів та кормових сумішей.

8. Стимулювати продуктивність праці у галузі тваринництва за рахунок преміювання працівників молочно-товарної ферми за підвищення рівня продуктивності праці, а також прив'язка оплати праці до якісних параметрів праці і продукції, що виробляється.

ВИСНОВКИ

Оцінка досягнутого рівня прибутковості галузі тваринництва у «Назва підприємства» Полтавського району дозволяє зробити наступні висновки.

1. Досліджено сучасний стан розвитку галузі тваринництва, який характеризується зменшенням кількості сільськогосподарських тварин та позитивною динамікою продуктивності тварин. Вцілому вирощування сільськогосподарських тварин у живій масі за 2016 – 2020 рр. збільшилося на 6,2 %, лише за рахунок збільшення м'яса птиці, тоді як вирощування інших видів тварин мало тенденцію до зменшення, виробництво молока зменшилося на 10,8 %. Серед продукції галузі тваринництва постійним рівнем збитковості характеризується велика рогата худоба на м'ясо та виробництво овець та кіз на м'ясо. Ефективність виробництва молока збільшилася на 1,8 в.п. і становить 20,4 %. Виробництво свиней на м'ясо протягом 2017 – 2020 рр. є прибутковим, однак рівень рентабельності не перевищує 6,9 %.

2. Систематизовано часткові та комплексні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва, які включають натуральні, вартісні та комплексні показники.

3. У «Назва підприємства» Полтавського району спостерігається зменшення галузі м'ясного скотарства, тоді як молочне лишається без змін, а також розширення свинарства. Продуктивність тварин у досліджуваному підприємстві мала негативну динаміку. За досліджуваний період виробництво м'яса великої рогатої худоби зменшилося на 17,2 %, м'яса свиней – на 8,2 %, обсяг виробництва молока також зменшився на 6,8 %.

4. Зменшення обсягів виробництва продукції галузі обумовило зменшення суми валової продукції тваринництва на 8,9 % і становить 26386,1 тис. грн. або 32,8 % продукції підприємства, що на 3,5 в.п. перевищує рівень 2016 р. У структурі валової продукції галузі тваринництва підприємства протягом досліджуваного періоду найбільшу частку займало

виробництво молока – 62,1 %, м'яса свиней – 21,3 % та м'яса великої рогатої худоби – 16,2 %.

5. Проведений АВС-аналіз виробничих витрат галузі тваринництва у «Назва підприємства» показує, що такі статті витрат, як вартість кормів, прямі витрати на оплату праці та решта матеріальних витрат формують 80,5 % виробничої собівартості та потребують ретельного контролю і оптимізації. Виробнича та повна собівартість продукції тваринництва змінювалася різними темпами, що обумовлено обліковими нюансами та реалізацією продукції минулих періодів.

6. Валовий прибуток від реалізації продукції галузі тваринництва за 2016 – 2020 рр. зменшився на 1057,7 тис. грн. або 53,1 %. на зменшення прибутку від реалізації сільськогосподарської продукції в цілому позитивно вплинуло збільшення обсягів реалізації на 3,25 %, цін реалізації – на 55,8 %, а негативно – зростання собівартості продукції на 64,1 %.

7. За досліджуваний період прибутковість галузі тваринництва у «Назва підприємства» зменшилася на 5,0 в.п. і становить 2,1 %, у тому числі збитковість виробництва м'яса свиней збільшилася на 11,5 в.п. до 17,1 %, а збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби зменшилася на 14,3 в.п. до 15,9 %. Стабільно прибутковим є виробництво молока, однак рівень прибутковості у 2020 р. порівняно з 2016 р. зменшився на 12,4 в.п. і знаходиться на рівні 15,8 %. Виробництво меду протягом 2017 – 2020 рр. є збитковим, у звітному році рівень збитковості складає 87,0 %.

8. Збитковість виробництва м'яса великої рогатої худоби зменшилася на 14,3 в.п. до 15,9 % за рахунок збільшення середньореалізаційної ціни на 51,5 %. Збитковість виробництва м'яса свиней збільшилася на 11,5 в.п. за рахунок зростання собівартості на 72,1 %, а ефективність виробництва молока зменшилася на 12,4 в.п. за рахунок збільшення повної собівартості на 74,9 %, тоді як ціна реалізації збільшилася лише на 58,0 %. Збитковість меду обумовлена зростанням повної собівартості у 15,9 рази у той час як збільшення ціни реалізації становить 31,1 %.

На основі проведено аналізу ефективності галузі тваринництва, нами обґрунтовані пропозиції щодо підвищення прибутковості виробництва продукції тваринництва досліджуваного підприємства:

1. Концепція точного управління в тваринництві, на відміну від покращення середніх значень в розрізі ферми, вікової групи тощо, передбачає індивідуальне управління окремою твариною. Наразі пропонуються до застосування технічні засоби розподілу тварин за масою (спеціальні сортувально-вагові пристрої), а також програмні засоби стеження та розпізнання з опрацюванням біометричних характеристик. Цим запобігаються перевитрати кормів внаслідок продовженої відгодівлі тварин, що досягли необхідної маси.

2. Застосування силосу та сінажу в годівлі корів дозволяє знизити витрати на корми на 22,6 %, зменшити вартість 1 кг сухої речовини та 1 кг перетравного протеїну. Застосування саме цих кормів на заміну дороговартісних концентратів крім економічного ефекту також стимулює поліпшення здоров'я тварин та забезпечує збільшення середньорічного надою на одну корову на 5,3 %. У плановому періоді рівень рентабельності молока збільшиться на 20,0 в.п. до 29,4 %, а цінова конкурентоспроможність до 22,7 %.

3. Проведені дослідження за комплексною оцінкою результатів дають підставу стверджувати про доцільність використання кормових дріжджів у кількості 100 г/гол./добу в складі раціону при інтенсивній відгодівлі молодняку великої рогатої худоби. Рівень рентабельності виробництва яловичини зростає на 16,4 в.п. порівняно зі звітним роком, однак у зв'язку з тим, що собівартість формується за рахунок також інших статей витрат і перевищує середньореалізаційну ціну, виробництво живої маси приросту великої рогатої худоби лишається збитковим.

4. За рахунок оптимізації раціону годівлі свиней та використання білково-вітамінно-мінеральної добавки «Мінактивіт» середньодобовий приріст свиней у 2022 р. збільшиться до 530 г, а валовий рівень рентабельності підвищиться на 14,8 в.п. і знаходиться на рівні 1,9 %.

5. Використання гумового покриття завдяки термоізоляційним властивостям наповнювача забезпечують комфорт навіть за дуже низьких або дуже високих температур, а також дозволяє зменшити рівень травматизму на 6,8 % до 2,5 % та підвищити продуктивність корів на 3 %. Додаткові витрати на придбання гумового покриття, окупляться економією витрат від зменшення травматизму тварин та додатковою виручкою від збільшення надоїв молока за 8 міс.

6. Здійснювати оновлення техніко-технологічної бази галузі тваринництва. Купівля кормороздавача КТУ-10 є доцільною. Капітальні витрати на упровадження заходів будуть компенсовані, підприємство додатково отримає 108,12 тис. грн. грошового потоку у теперішній вартості, термін окупності технічного засобу складе 2,2 років.

7. При виборі технології зберігання кормів в полімерних рукавах і придбанні 2 силосних преса початкові вкладення в перший рік будуть в 1,5 рази менше, ніж при будівництві силосних ям.

8. Великого значення для стимулювання праці персоналу набуває його участь у прибутках, тобто розподіл певної частини прибутку підприємства, організації між працівниками. Можна запропонувати організувати виробництво продукції тваринництва на умовах трудового договору між правлінням підприємства і працівниками молочно-товарної ферми, останні мають збільшити валовий надій молока на 10 %, у свою чергу підприємство має зобов'язатися передати їм 30 % прибутку.

9. Важливою умовою залучення, зацікавлення працівників є прив'язка оплати праці до якісних параметрів праці і продукції, що виробляється. З метою стимулювання виробництва високоякісної продукції можна запровадити систему премій в галузі якості. Для заохочення працівників молочної ферми ефективною є методика нарахування прогресивно зростаючих розцінок, збільшуючи тарифний фонд оплати праці від 25 % при мінімальній продуктивності до 50 % – при максимально можливій продуктивності праці.